

Institutul pentru Politici Publice
București

**Educația - (ne)șansa la integrare a copilului cu dizabilități
din România
(variantă în lucru)**

Institutul pentru Politici Publice
București

Educația - (ne)șansa la integrare a copilului cu dizabilități din România (variantă în lucru)

Octombrie 2014
București

Acest material a fost elaborat în cadrul proiectului *Educația incluzivă - un drept al copilului cu dizabilități*, implementat de Fundația de Abilitare "Speranța" din Timișoara, în parteneriat cu Institutul pentru Politici Publice (IPP) și este finanțat prin Granturile SEE 2009 - 2014, în cadrul Fondului ONG în România. Autorii mulțumesc Alexandrei Soci și Loredanei Mateescu pentru aportul lor în derularea cercetării calitative ale cărei rezultate au fost incluse în prezentul studiu.

Totodată, adresăm mulțumiri doamnei Senator (Președintă a Comisiei pentru Învățământ, Știință, Tineret și Sport) Ecaterina Andronescu pentru contribuția semnificativă adusă la realizarea metodologiei de cercetare care a stat la baza acestui studiu precum și pentru sprijinul constant oferit pe parcursul proiectului.

Autori:

Adrian Moraru, Director Adjunct IPP
Loredana Totoliciu, Coordonator Programe IPP
Alexandra Dincă, Asistent Programe IPP

Institutul pentru Politici Publice
București

Institutul pentru Politici Publice (IPP)
București
Str. Brazilia nr. 13, ap. 1,
Sector 1, București
Tel/Fax (+ 4 021) 212 3126
E-mail: office@ipp.ro
www.ipp.ro

©

Toate drepturile sunt rezervate Institutului pentru Politici Publice (IPP). Atât publicația cât și fragmente din ea nu pot fi reproduse fără permisiunea IPP. Opiniile exprimate în acest material aparțin autorilor și nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a granturilor SEE 2009 – 2014.

Cuprins

Introducere	7
Metodologie	11
Capitolul 1. Barierele întâlnite de copiii cu dizabilități și familiile acestora în sistemul educațional din România	13
Capitolul 2. Rolul familiei și al societății în integrarea copiilor cu dizabilități în învățământul de masă	19
Capitolul 3. Importanța pregătirii cadrelor didactice pentru a contribui la etapele de incluziune a copiilor cu dizabilități în învățământul de masă	27
Concluzii	33
Anexe	35

Introducere

Intens dezbătută în spațiul public în ultima perioadă, tematica privind accesul copiilor cu dizabilități la un sistem de învățământ incluziv nu a beneficiat, din păcate, de o documentare temeinică la nivelul tuturor grupurilor vizate (părinți/copii, cadre didactice, instituții reglementatoare) pe măsura importanței pe care aceasta o are în prezent în societatea românească.

România are în prezent un sistem educațional *de masă* reglementat prin Legea educației naționale nr. 1/2011, respectiv un sistem de învățământ *special* și unul *special integrat* prevăzute în aceeași lege, care punctează de la bun început faptul că un copil cu dizabilități are nevoie de o formă de instruire școlară *diferențiată*, precum și o formă de *asistență educațională social și medicală* complexe, pentru a răspunde unor cerințe educaționale speciale.

Aparent ne aflăm într-un context ireconciliabil între cei care susțin necesitatea includerii tuturor copiilor cu dizabilități în învățământul de masă și desființarea imediată a oricărei forme de învățământ special și cei care pledează pentru continuarea învățământului special ca formă principală de școlarizare a copilului cu dizabilități. Ambele "tabere" au argumente care țin mai degrabă de zona emoțională, de confort psihic atât a copiilor, cât și a familiilor acestora și mai ales a cadrelor didactice și a micro-comunităților cu care intră în contact copiii cu dizabilități, însă nu există în momentul de față o cercetare științifică riguroasă care să dovedească cu date faptul că o formă de învățământ sau alta este de natură să potențeze la maximum capacitățile tuturor copiilor cu diferite dizabilități. Certitudinea este însă dată de textul Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități – Convenție ratificată și de România acum 4 ani - care stipulează în mod clar faptul că soluția o reprezintă *educația incluzivă*, adică acel sistem care permite accesul nerestricționat al copilului cu dizabilități la actul educațional în condiții de egalitate cu ceilalți copii, dar și răspunde în mod adecvat cerințelor specifice astfel încât potențialul copilului să fie exploatat la un nivel maxim.

Articolul 24

Educația

1. Statele Părți recunosc dreptul persoanelor cu dizabilități la educație. În vederea realizării acestui drept, fără discriminare și cu respectarea principiului egalității de șanse, Statele Părți vor asigura un sistem educațional incluziv la toate nivelurile, precum și formarea continuă, îndreptată spre:

(a) Dezvoltarea pe deplin a potențialului uman, a simțului demnității și a propriei valori, consolidarea respectului pentru drepturile și libertățile fundamentale ale omului și pentru diversitatea umană;

(b) Dezvoltarea personalității, talentelor și creativității proprii persoanelor cu dizabilități, precum și a abilităților lor mentale și fizice, la potențial maxim;

(c) A da posibilitatea persoanelor cu dizabilități să participe efectiv la o societate liberă.

2. În îndeplinirea acestui drept, Statele Părți se vor asigura că:

(a) Persoanele cu dizabilități nu sunt excluse din sistemul educațional pe criterii de dizabilitate, iar copiii cu dizabilități nu sunt excluși din învățământul primar gratuit și obligatoriu sau din învățământul secundar din cauza dizabilității;

(b) Persoanele cu dizabilități au acces la învățământ primar incluziv, de calitate și gratuit și la învățământ secundar, în condiții de egalitate cu ceilalți, în comunitățile în care trăiesc;

(c) Se asigură adaptarea rezonabilă a condițiilor la nevoile individuale;

(d) Persoanele cu dizabilități primesc sprijinul necesar, în cadrul sistemului educațional, pentru a li se facilita o educație efectivă;

(e) Se iau măsuri eficiente de sprijin individualizat în amenajarea mediului care să maximizeze progresul școlar și socializarea în conformitate cu obiectivul de integrare deplină.

3. Statele Părți vor asigura persoanelor cu dizabilități posibilitatea de a-și dezvolta competențe care să le faciliteze participarea deplină și egală la procesul de învățământ și ca membri ai comunității. În acest scop, Statele Părți vor lua măsurile adecvate, inclusiv prin:

(a) Facilitarea învățării caracterelor Braille, a sistemelor alternative de scriere, a mijloacelor augmentative și alternative, a mijloacelor și formelor de comunicare și orientare și a aptitudinilor de mobilitate precum și facilitarea sprijinului și îndrumării între persoanele cu aceleași probleme;

(b) Facilitarea învățării limbajului mimico-gestual și promovarea identității lingvistice a persoanelor cu deficiențe de auz;

(c) Asigurarea educației persoanelor și mai ales a copiilor, care sunt nevăzători, surzi sau cu surdo-cecitate, prin cele mai adecvate și individualizate limbaje, căi și modalități, precum și în medii care să le favorizeze o maximă dezvoltare școlară și socială.

4. Pentru a sprijini exercitarea acestui drept, Statele Părți vor lua măsurile adecvate pentru angajarea de profesori, inclusiv profesori cu dizabilități, calificați în limbajul mimico-gestual și/sau Braille, și pentru formarea profesioniștilor și personalului care lucrează la toate nivelurile educaționale. O astfel de formare va presupune cunoașterea problematicii dizabilității și utilizarea modalităților, mijloacelor și formatelor augmentative și alternative adecvate de comunicare, a tehnicilor și materialelor educaționale potrivite pentru susținerea persoanelor cu dizabilități.

5. Statele Părți se vor asigura că persoanele cu dizabilități pot avea acces la învățământ superior, formare vocațională, educație pentru adulți și formare continuă, fără discriminare și în condiții de egalitate cu ceilalți. În acest scop, Statele Părți se vor asigura că persoanelor cu dizabilități li se oferă adaptări adecvate.

Studiul de față vine cu o diagnoză complexă realizată cu o metodologie de cercetare care a inclus atât metode cantitative – *ancheta sociologică de teren*, cât și calitative – *analiză de date de la toate instituțiile cu atribuții în sistemul educațional, interviuri cu cadre didactice care activează în învățământul de masă sau special* – care inventariază pozițiile actorilor – cheie

(părinți ai copiilor cu dizabilități, dai și ai celor fără dizabilități, cadre didactice și instituții) cu privire la cum înțelege România să operaționalizeze conceptul de *educație incluzivă* definit de Convenția ONU.

Cercetarea IPP face parte dintr-un proiect complex, în care Institutul colaborează cu una dintre cele mai reputeate organizații românești specializate în oferirea de servicii – suport pentru familiile și copiii cu dizabilități, în vederea integrării într-o formă de învățământ. Cele două organizații și-au unit eforturile în vederea realizării unei evaluări comprehensive asupra politicilor, dar mai ales asupra practicilor vizând accesul copiilor cu dizabilități la sistemul de învățământ, astfel ca în spațiul public din România dezbaterile publice să se fundamenteze pe documentări temeinice asupra situației din teren și nu pe argumente emoționale.

România este, din păcate, departe de a practica un model de *educație incluzivă* în sensul prevăzut de Convenție, adică un sistem de învățământ la care toții copiii au acces în mod egal, în care, în cazul copiilor cu dizabilități, li se asigură adaptarea rezonabilă a condițiilor de învățare la nevoile individuale și în care se iau măsuri de sprijin individualizat care să maximizeze progresul școlar și socializarea acestora. Atât cadrele didactice, cât și societatea în general au curențe de înțelegere asupra modelelor de organizare a unui sistem *efectiv* de educație incluzivă din țări cu o democrație consolidată de la nivelul UE. Reticentă la schimbare (62% dintre persoanele intervievate consideră că elevii cu dizabilități ar trebui școlarizați în unități speciale de învățământ), societatea românească resimte în mod evident nevoia discutării unui *parcurs* cât mai bine gestionat, prin care să se determine integrarea a cât mai multor copii cu nevoi speciale într-o formă de învățământ general, care să nu facă niciun fel de discriminare pentru copiii cu dizabilități.

La nivelul cadrelor didactice, pe de altă parte, pe fondul unei disponibilități evidente din partea acestora de a beneficia de pregătire de specialitate în vederea educării unui copil cu nevoi speciale, acestea sunt astăzi mai degrabă derutate, decât capabile să contribuie la un efort național coerent de incluziune a copiilor cu nevoi speciale în învățământul de masă. Din această rațiune, materialul de față a insistat asupra cuprinderii tuturor grupurilor interesate asupra acestei probleme în cadrul cercetării sale, punându-se la dispoziția instituțiilor cu rol de reglementare în domeniu, astfel încât, în perioada următoare, să se canalizeze eforturile înspre schimbarea opticiei în privința dezvoltării de politici care să încurajeze includerea copiilor cu nevoi speciale într-o formă de educație incluzivă în cadrul sistemului național de învățământ general.

Metodologie

Proiectul "Educația incluzivă - un drept al copilului cu dizabilități" care are ca scop evaluarea stadiului actual al includerii copiilor cu dizabilități în sistemul de învățământ preuniversitar românesc și identificarea barierelor privind punerea în practică a Articolului 24 din Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități".

În elaborarea studiului *Educația - (ne)șansa la integrare a copilului cu dizabilități din România*, pentru colectarea datelor și a informațiilor necesare s-au folosit atât metode cantitative, cât și calitative ce au condus la realizarea unei documentări la nivel național pentru a stabili situația curentă a încadrării copiilor cu dizabilități într-o formă de învățământ. Toate instrumentele folosite pentru cercetarea de față au fost transmise Ministerului Educației Naționale spre consultare și aprobare.

În realizarea studiului, pentru început s-au elaborat criteriile de monitorizare și indicatorii cantitativi specifici pentru evaluarea gradului de internalizare/aplicare în România a principiilor prevăzute în cadrul Art. 24 din Convenția ONU. Astfel, a rezultat un set de indicatori cantitativi pe baza cărora IPP a adresat mai departe solicitări de informații de interes public pentru a evalua gradul de incluziune al copiilor cu dizabilități în sistemul educațional românesc.

Prima etapă a fost aceea de realizare a unei documentări la nivel național, pentru care s-au transmis tuturor Inspectoratelor Școlare Județene, respectiv Ministerului Educației Naționale solicitări de informații de interes public în temeiul legii nr. 544/2001 privind liberul acces la informații de interes public. Această activitate s-a desfășurat în perioada *iunie-iulie 2014*.

Următoarea etapă s-a desfășurat prin derularea unui *sondaj de opinie* la nivel național pe un eșantion reprezentativ de populație (+/- 800 persoane - părinți cu copii cu/fără dizabilități) ce a avut ca principal obiectiv identificarea altor tipuri de bariere - sociale, de mentalitate etc. care împiedică astăzi integrarea copiilor cu dizabilități în sistemul educațional românesc. Pentru această componentă a cercetării s-a folosit un chestionar semi-standardizat elaborat în conformitate cu normele sociologice privind realizarea anchetelor de teren pe bază de chestionar și validat de parteneri. Culegerea datelor s-a realizat pe baza unui eșantion (N = 812) probabilistic reprezentativ pentru populația adultă a României cu copii având vârsta cuprinsă între 6 - 14 ani. Interviuurile au fost realizate la domiciliul respondenților prin metoda față în față. Eșantionarea, elaborarea chestionarului, culegerea și înregistrarea datelor, verificările ulterioare, prelucrarea statistică, analiza datelor și elaborarea raportului de cercetare au fost realizate de către echipa de cercetare. Această etapă, ce s-a desfășurat în perioada *iulie-septembrie 2014*, s-a focusat în special pe comportamentul/nivelul de toleranță al părinților

față de includerea copiilor cu dizabilități în sistemul de învățământ de masă, precum și pe alte particularități atitudinale ale societății românești față de copiii cu dizabilități.

Cercetarea a cuprins și o componentă calitativă în cadrul căreia au fost realizate interviuri cu un număr de 80 de cadre didactice - atât din școlile normale, cât și din școlile speciale, selectați din următoarele județe (identificate ca având cele mai mari probleme de incluziune a copiilor cu dizabilități, în urma obținerii răspunsurilor la solicitările de informații de interes public): Arad, Argeș, Bacău, Bihor, Bistrița Năsăud, Botoșani, Brașov, București, Cluj, Călărași, Constanța, Dolj, Galați, Hunedoara, Ialomița, Iași, Neamț, Olt, Prahova, Suceava, Teleorman, Timiș, Tulcea, Vaslui, Vrancea. În fiecare județ s-au organizat aproximativ 4 interviuri (câte 3 profesori din școlile de masă și câte 1 din școlile speciale). Această etapă s-a desfășurat în perioada *august-septembrie 2014*. Inițial au fost înștiințate Inspectoratele Școlare Județene cu privire la derularea interviurilor, ulterior fiind contactați reprezentanții școlilor gimnaziale de masă, respectiv ai celor speciale, pentru a nominaliza un cadru didactic cu care să se discute pornind de la *Grila de interviu* elaborată.

Pe baza informațiilor obținute din toate cele 3 surse de documentare: colectarea de informații statistice oficiale, cercetarea sociologică (sondaj) și interviurile cu cadrele didactice, s-a elaborat raportul *Educația - (ne)șansa la integrare a copilului cu dizabilități din România* privind stadiul curent al (ne)includerii copiilor cu dizabilități în sistemul educațional din România. Cercetarea identifică principalele bariere (instituționale, legislative, atitudinale sau de altă natură) care stau astăzi în calea practicării unui model de educație cu adevărat incluzivă pentru copilul cu dizabilități, respectiv potențiale soluții pentru promovarea unui model eficient de educație incluzivă în România. Toate etapele cercetării de față au fost realizate de IPP sub directă coordonare a Fundației de Abilitare "Speranța" din Timișoara și cu sprijinul Ministerului Educației Naționale.

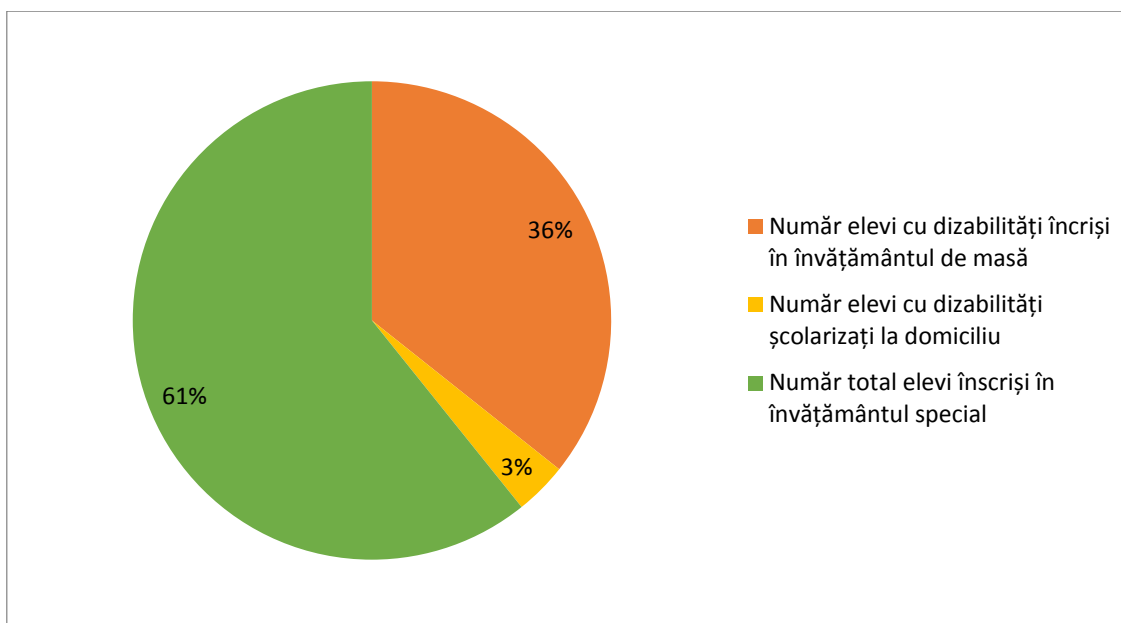
Capitolul 1. Barierele întâlnite de copiii cu dizabilități și familiile acestora în sistemul educațional din România

În România există următoarele oferte educaționale pentru copiii cu cerințe educaționale speciale:

- unități de învățământ special, care oferă educație specializată, în concordanță cu tipul de dizabilitate;
- servicii socio-educative de sprijin în școlile de masă, pentru copiii care prezintă diverse probleme: cabinete logopedice, cabinete de asistență psihopedagogică, servicii educaționale prin cadre didactice de sprijin/ itinerante și servicii prin mediatorii școlari;
- posibilitatea de școlarizare la domiciliu, pe o perioadă determinată.

Ponderea medie a copiilor cu dizabilități școlarizați pe ciclurile de învățământ preșcolar, primar, gimnazial și liceal din învățământul de masă este de 36%, așa cum reiese din graficul de mai jos, comparativ cu ponderea copiilor cu dizabilități înscriși în învățământul special care este de 61%, restul de 3% fiind școlarizați la domiciliu.

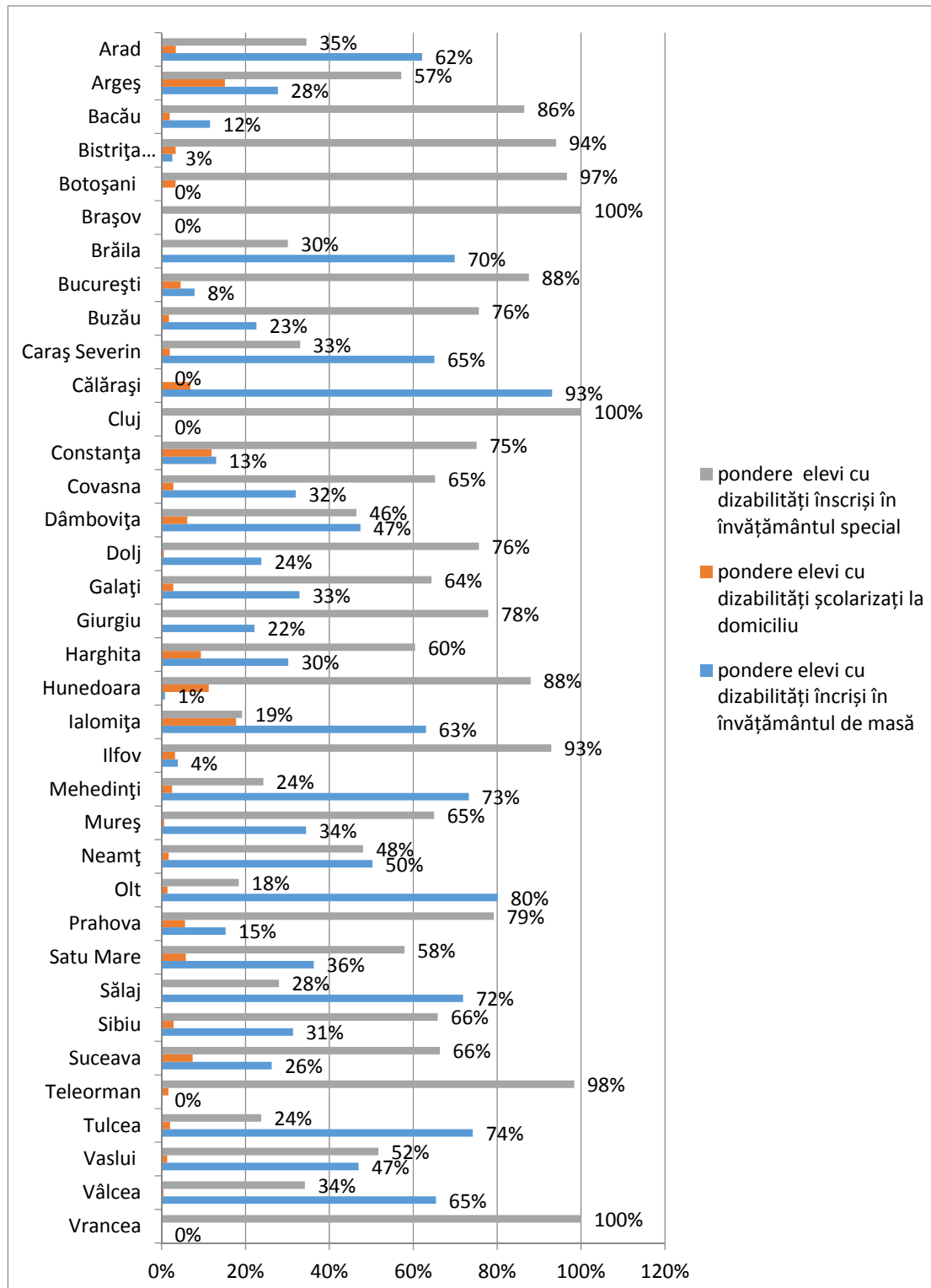
Grafic 1. Elevi cu dizabilități înscriși în învățământul românesc

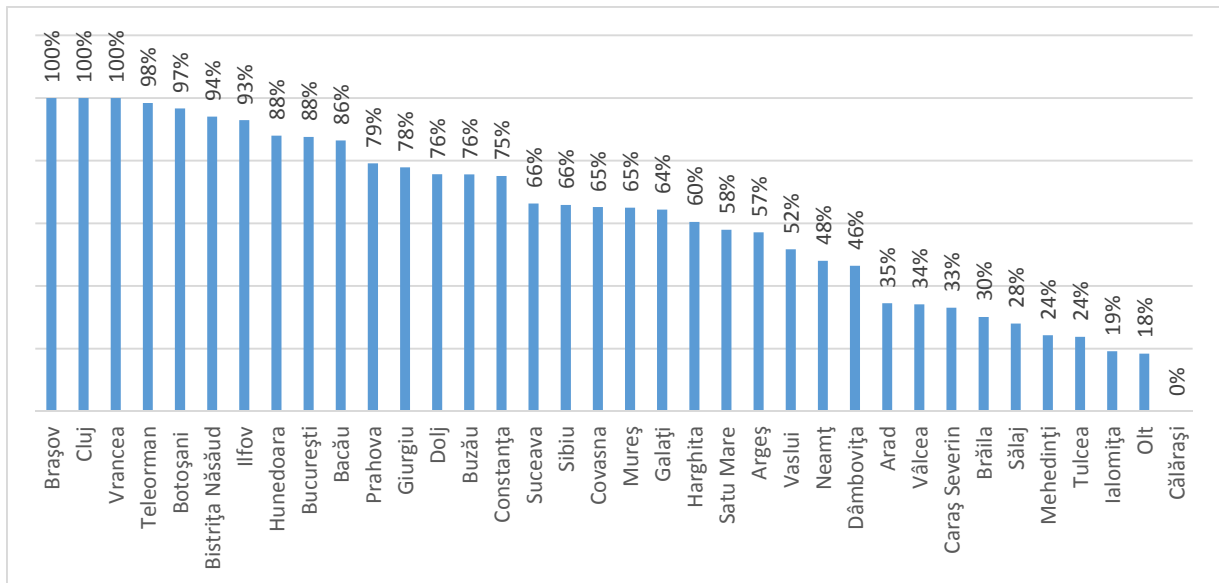
După cum reiese din graficul prezentat, majoritatea copiilor cu dizabilități din România sunt școlarizați în instituțiile de învățământ special.

Județele în care sunt înscriși cei mai mulți copii cu dizabilități în învățământul special sunt Vrancea, Cluj și Brașov (100%), Teleorman (98%) și Botoșani (97%). În schimb, județele care au cel mai mare procent de copii cu dizabilități înscriși în învățământul de masă sunt Călărași (93%), Olt (80%), Tulcea (74%), Mehedinți (73%) și Sălaj (70%).

Grafic 2. Ponderi elevi cu dizabilități înscriși în cele trei forme de învățământ

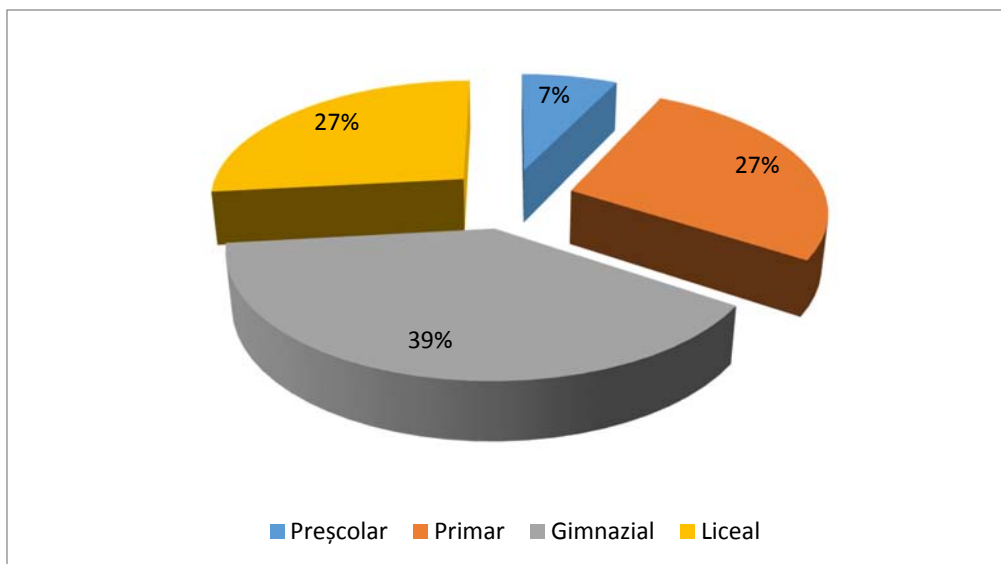

Grafic 3. Pondere elevi cu dizabilități înscriși în școlile speciale

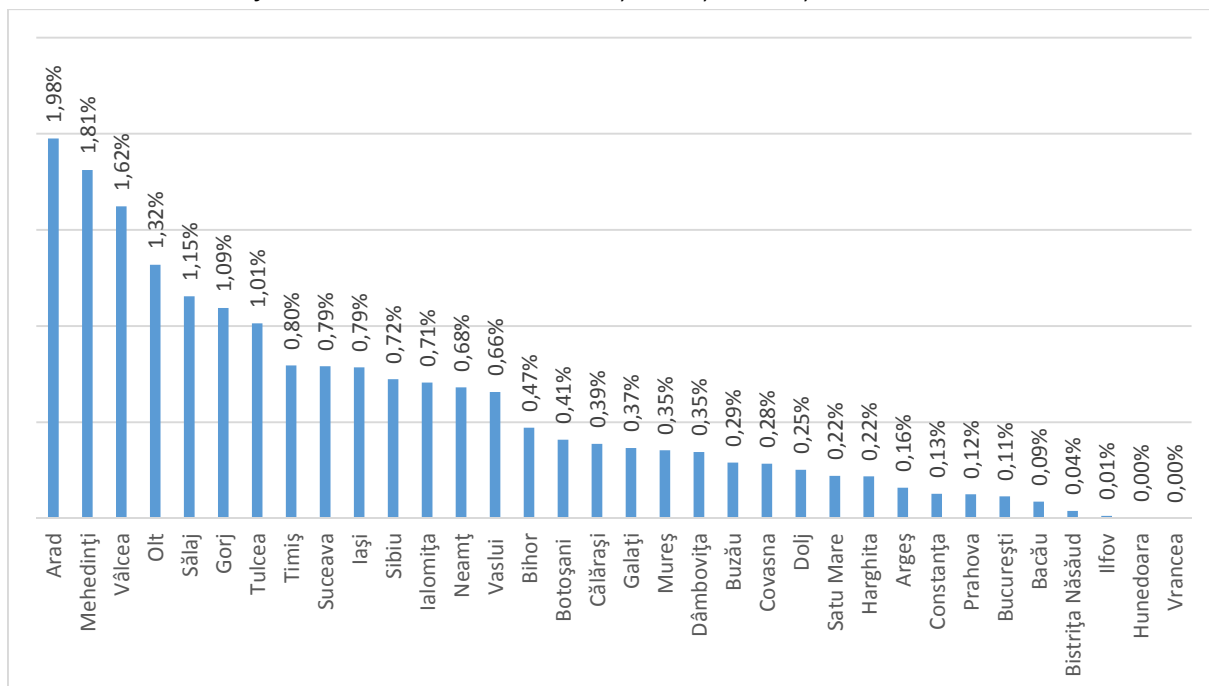
În total, la nivelul țării, 61% din elevii cu dizabilități sunt înscriși în școlile speciale. Județele în care acești copii merg preponderent spre acest tip de învățământ sunt: Brașov, Cluj și Teleorman - unde 100% din copiii cu dizabilități sunt înscriși în școlile speciale, la polul opus fiind județele Călărași (0%), Olt (18%) și Ialomița (19%).

Grafic 4. Elevi înscriși în învățământul special pe cicluri de învățare

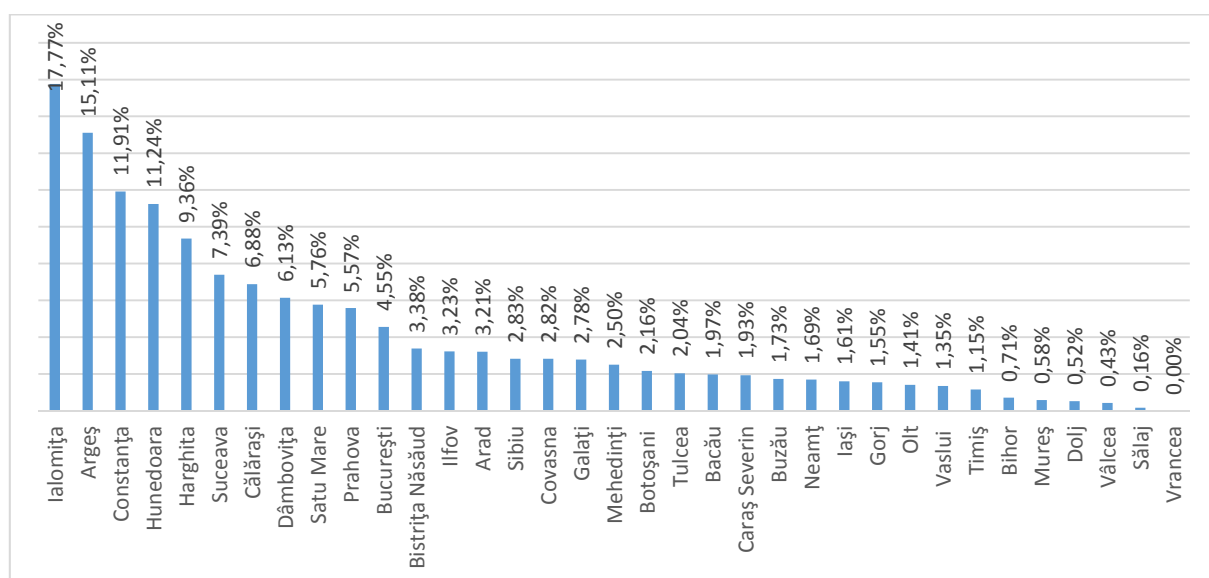
În ceea ce privește repartizarea pe cele 4 cicluri de învățământ, cei mai mulți elevii înscriși în învățământul special sunt în ciclul gimnazial (39%), urmați de cei din ciclul primar și liceal (fiecare acoperind câte un procent de 27%), cei mai puțini fiind preșcolarii (7%).

Grafic 5. Pondere elevi cu dizabilități înscriși în învățământul de masă

Din numărul total de elevi înscriși în învățământul de masă, cel mai mare procent al copiilor cu dizabilități incluși în această formă de școlarizare este în județul Caraș Severin (2,35%), urmat de județele Arad (1,98%), Mehedinți (1,81%), Vâlcea (1,62%) și Olt (1,32%). Există județe în care niciun copil cu dizabilități nu este înscis în învățământul de masă: Vrancea și Hunedoara.

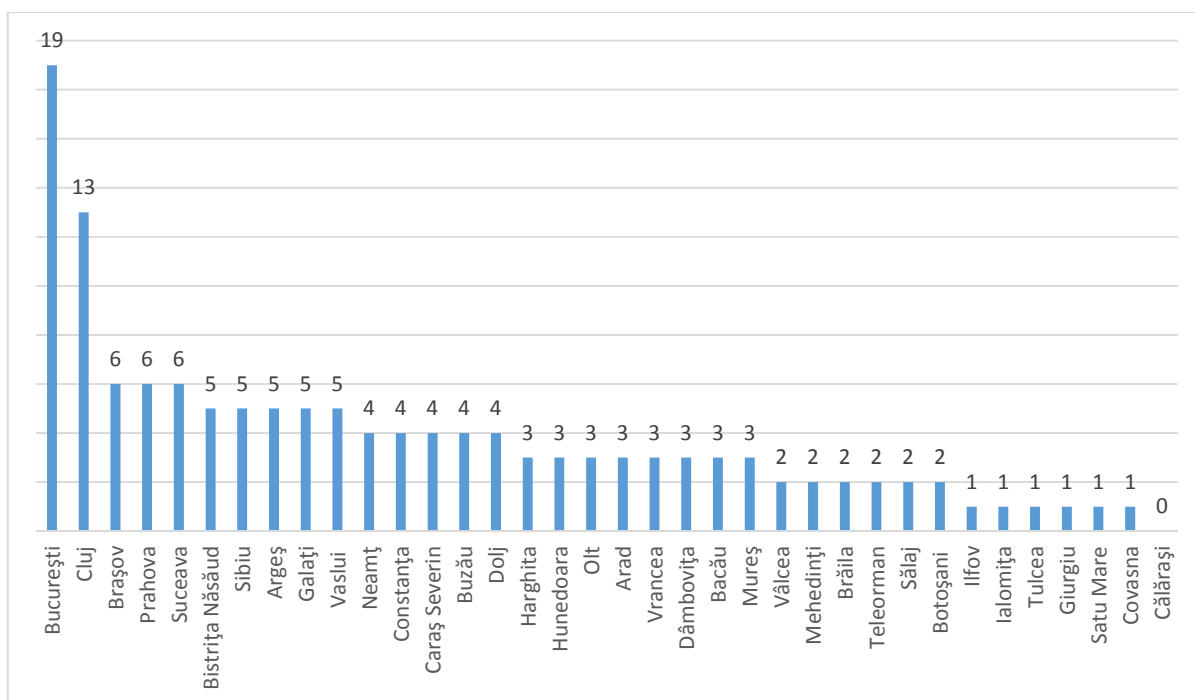
Grafic 6. Pondere elevi cu dizabilități școlarizați la domiciliu

O altă formă de școlarizare pentru copiii cu dizabilități este cea la domiciliu, situație în care un cadru didactic de spijin/de specialitate se deplasează la elevul cu dizabilități pentru a desfășura activitatea de predare pe baza unui plan individual de predare și a unei planificări realizate conform curriculumului adaptat. Județele în care se găsește cel mai mare procent al elevilor cu dizabilități școlarizați la domiciliu, conform graficului de mai sus, sunt Ialomița (17,77%), Argeș (15,11%) și Constanța (11,91%), pe când cel mai scăzut procent se regăsește în județele Vrancea (0%), Sălaj (0,16%) și Vâlcea (0,43%).

Grafic 7. Număr școli speciale per județ

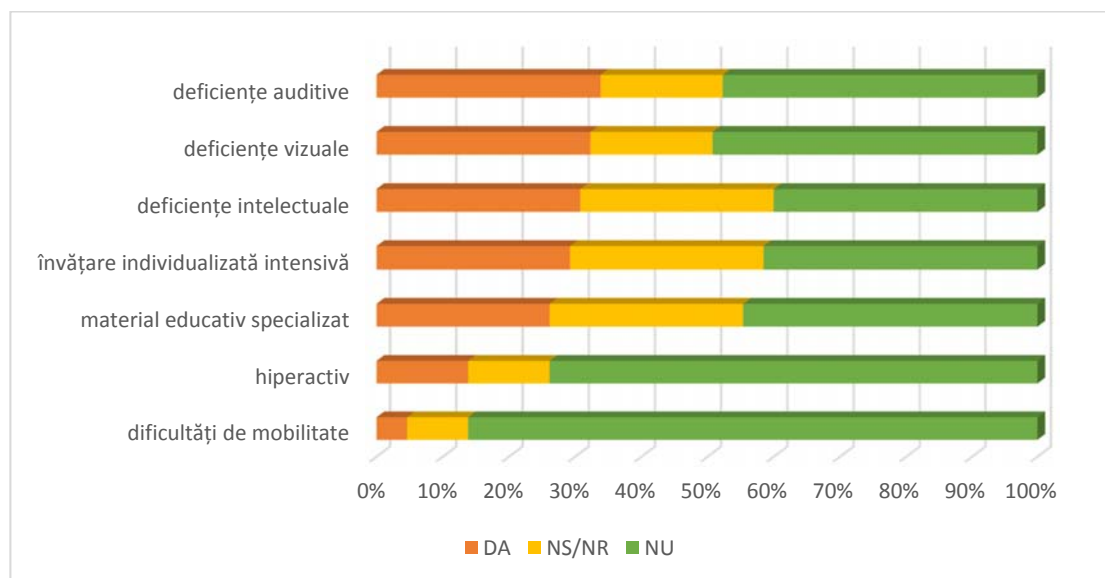
La nivel național există un număr total de 137 școli speciale¹, din care cele mai multe sunt doar în București (19), urmat de județul Cluj, unde se găsesc 13 astfel de unități de învățământ. În schimb, în județele Covasna, Satu Mare, Giurgiu, Tulcea, Ialomița și Ilfov există câte o singură unitate de învățământ special, pe când în județul Călărași nu este niciuna.

Întrebați care sunt principalele probleme care îngreunează procesul de incluziune a copiilor cu dizabilități în învățământul de masă, reprezentanții inspectoratelor județene din țară au menționat, în repetate rânduri, următoarele aspecte: discriminarea elevilor cu CES, atât de către colegi, cât și de părinții acestora, lipsa personalului specializat/pregătit în școlile de masă pentru a lucra cu elevii cu CES, curriculum neadaptat pentru lucrul cu elevii cu dizabilități, imposibilitatea asigurării în învățământul de masă a unor servicii educaționale sau de suport specifice (kinetoterapie, logopedie, terapii specifice etc.) așa cum recomandă Comisia de

¹ Destinate copiilor cu dizabilități neuropsihomotorii, cu deficiențe de auz, nevăzători etc.

Orientare Școlară și Profesională (C.O.S.P.), datorată în principal numărului scăzut de cadre didactice din învățământul special care pot oferi astfel de servicii, etc. Pe lângă reticența elevilor și a părinților în ceea ce privește incluziunea școlară a copiilor cu dizabilități, de multe ori aceeași reacție o au și cadrele didactice din învățământul de masă.

Grafic 8. Viziunea cadrelor didactice privind înscrierea în învățământul special a copiilor cu dizabilități

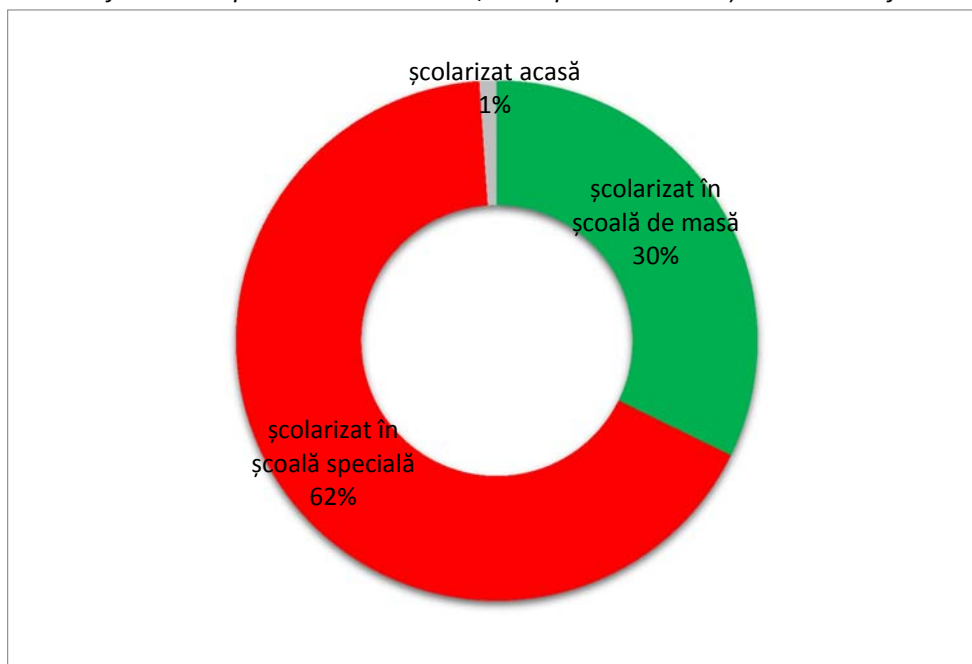
În urma discuțiilor purtate cu cadrele didactice privind tipul unității de învățământ în care ar fi de preferat să meargă elevii cu dizabilități, majoritatea au înclinat spre includerea lor în învățământul de masă, cu specificația că doar copiii cu deficiențe grave ar trebui să meargă în școlile speciale. Așa cum reiese și din graficul de mai sus, tendința de includere în școli speciale a fost mai crescută pentru copiii cu deficiențe auditive, vizuale sau intelectuale și foarte scăzută pentru copiii cu dificultăți de mobilitate - fie ele de grad mediu sau ușor.

În contextul acestor discuții, cadrele didactice au ezitat în repetate rânduri să ofere un răspuns ferm privind tipul de învățământ care ar fi favorabil elevilor cu dizabilități. Lipsa de fermitate a fost motivată de faptul că în funcție de gradul de severitate al deficienței se poate hotărî pentru fiecare caz în parte cum este mai bine să se procedeze, părerea generală fiind aceea că elevii cu o dizabilitate severă ar trebui incluși în școlile speciale, unde personalul didactic și materialele sunt pregătite pentru lucrul cu elevii cu nevoi speciale, pe când cei cu deficiențe ușoare pot fi integrați foarte bine în școlile de masă

Capitolul 2. Rolul familiei și al societății în integrarea copiilor cu dizabilități în învățământul de masă

Rolul familiei și al societății în acceptarea copiilor cu dizabilități în învățământul de masă pare a fi unul destul de important, acest fapt reieșind atât din discuțiile purtate cu cadrele didactice, cât și din cele cu părinții. Unele cadre didactice au fost de părere că părinții sunt cei care influențează în cea mai mare măsură atitudinea față de situația includerii copiilor cu dizabilități în învățământul de masă, iar dacă aceștia nu îi acceptă, ei nu pot face nimic. La polul opus se află profesorii care susțin că nu familiile celor fără dizabilități hotărăsc ce se întâmplă într-o școală și că toți copiii au același drept la educație, pe care nu li-l poate lua un părinte nemulțumit și ține doar de ei să gestioneze cât mai eficient situația, astfel încât toate părțile implicate să fie mulțumite și să fie evitate conflictele.

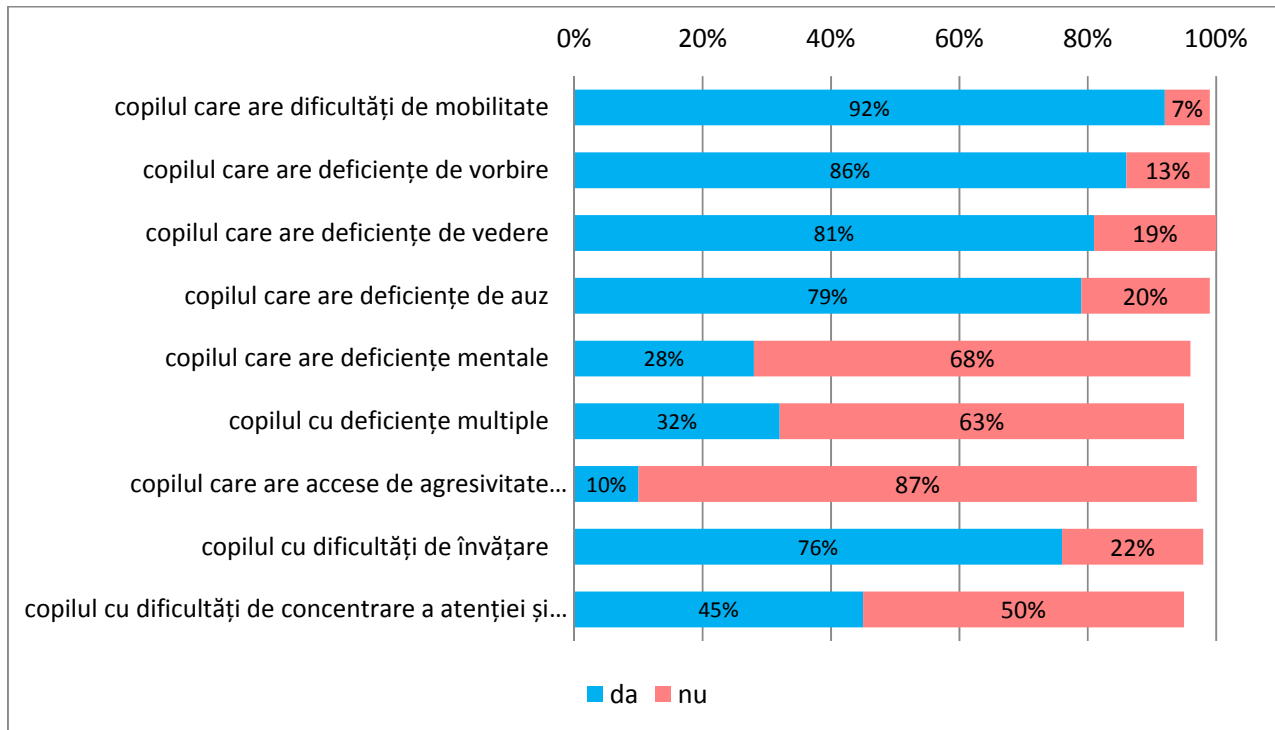
Graficul 9. În opinia dumneavoastră, un copil cu dizabilități ar trebui să fie:

[1] Diferența până la 100% reprezintă NȘ/NR

Așa cum reiese din graficul de mai sus, părinții, respectiv societatea pe care o reprezintă, consideră, în cea mai mare parte, că elevii cu dizabilități ar trebui școlarizați în unități de învățământ special (62%), iar procentul celor care sunt de părere că pot merge într-o școală de masă este semnificativ mai mic (30%). Printre cei întrebați, au fost și păreri conform cărora niciuna dintre aceste variante nu este potrivită pentru copiii cu dizabilități, considerând că aceștia ar trebui școlarizați la domiciliu (1%).

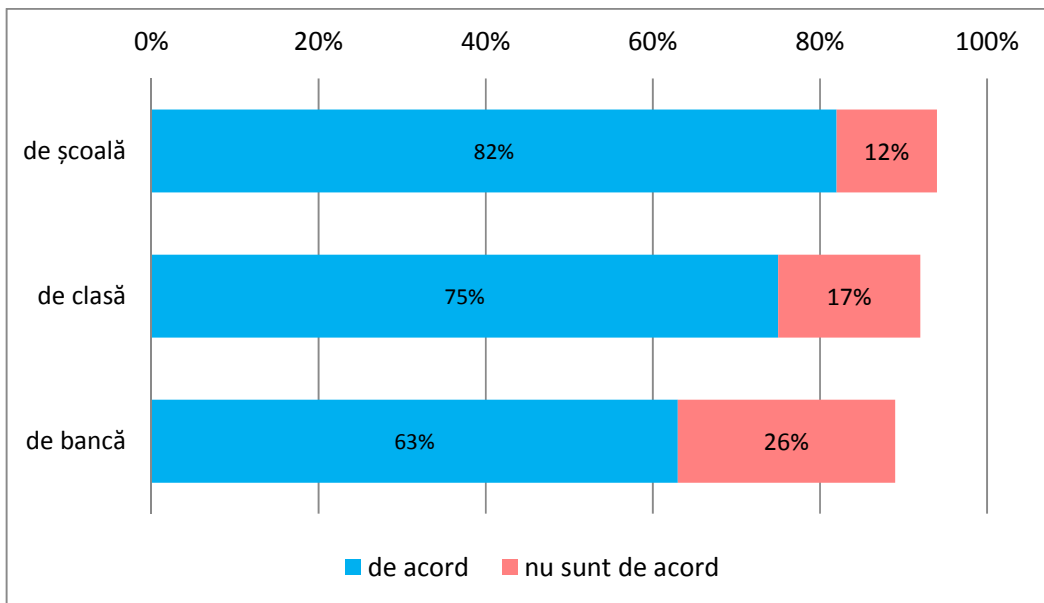
Graficul 10. Sunteți de acord ca următorii copii să învețe într-o școală de masă?

[1] Diferența până la 100% reprezintă NȘ/NR

Din perspectiva persoanelor cu care s-a discutat posibilitatea integrării copiilor cu dizabilități în învățământul de masă, părinți de copii cu sau fără dizabilități, 92% dintre aceștia au fost de acord cu integrarea în școlile de masă a elevilor care au dificultăți de mobilitate, 86% pentru cei cu deficiențe de vorbire și 81% pentru cei cu deficiențe de auz. Se poate observa o discrepanță între punctele de vedere ale părinților și cele ale cadrelor didactice - care tind mai degrabă către școlarizarea în școlile speciale a elevilor cu deficiențe de vorbire și de auz. Pe de altă parte, părinții sunt reticenti în ceea ce privește integrarea copiilor care prezintă deficiențe mentale și cei cu deficiențe multiple (32%).

Graficul 11. În ce măsură ați fi de acord ca un copil cu dizabilități să fie coleg/colegă cu fiul/fiica dvs?

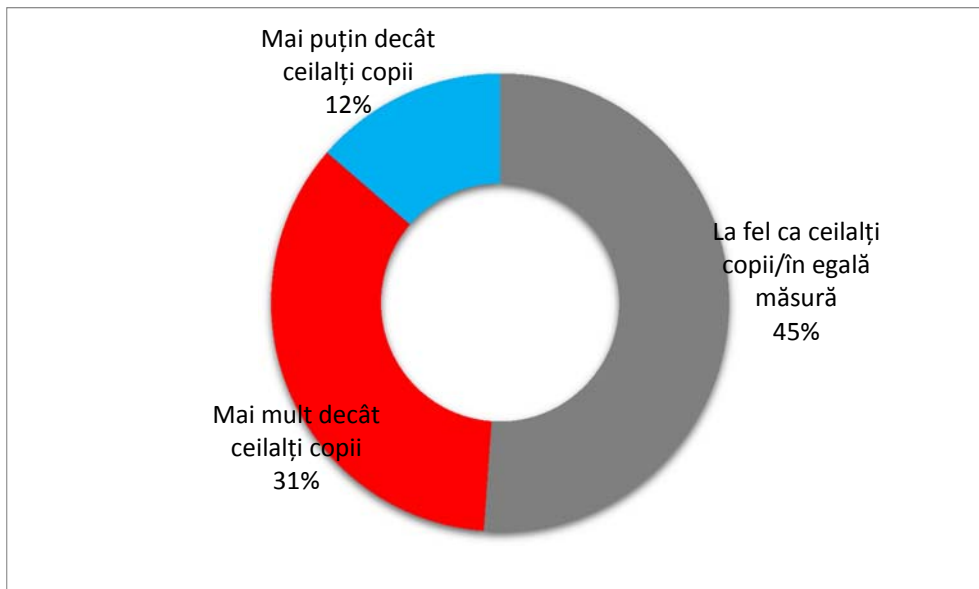

[1] Diferența până la 100% reprezintă NȘ/NR

Întrebați dacă ar fi de acord ca un copil cu dizabilități să fie coleg copiilor lor, părinții celor fără dizabilități și-au exprimat, într-un număr destul de mare, acordul față de această situație. Însă, așa cum se poate observa din graficul de mai jos, cu cât interacțiunea dintre cei doi copii ar fi mai mare, cu atât gradul de acceptabilitate al părinților scade. Astfel, în situația în care copilul cu dizabilități și cel fără dizabilități ar fi doar colegi de școală, procentul răspunsurilor pozitive din partea părinților a fost unul destul de crescut - 82%, însă pe măsură ce interacțiunea (ipotetică) dintre cei doi ar fi fost mai mare, gradul de acceptabilitate al părinților a scăzut, astfel că 75% dintre cei intervievați au fost de acord ca fiul/fiica lor să fie coleg de clasă cu un copil cu dizabilități, pe când situația de a fi chiar colegi de bancă a fost acceptată de 63% dintre cei chestionați.

Deși din răspunsurile părinților reiese că acceptă copiii cu dizabilități în școlile de masă, alături de copiii lor, cadrele didactice și-au exprimat în repetate rânduri îngrijorarea cu privire la reticența acestora față de acești copii, povestind nenumărate situații în care s-a ajuns până la mutarea fie a propriului copil, fie a celui cu dizabilități. La polul opus se află cadrele didactice care nu îi consideră pe părinți ca fiind o piedică în procesul de incluziune și, mai mult, considerându-se chiar ei responsabili de modul în care gestionează situația între părțile implicate.

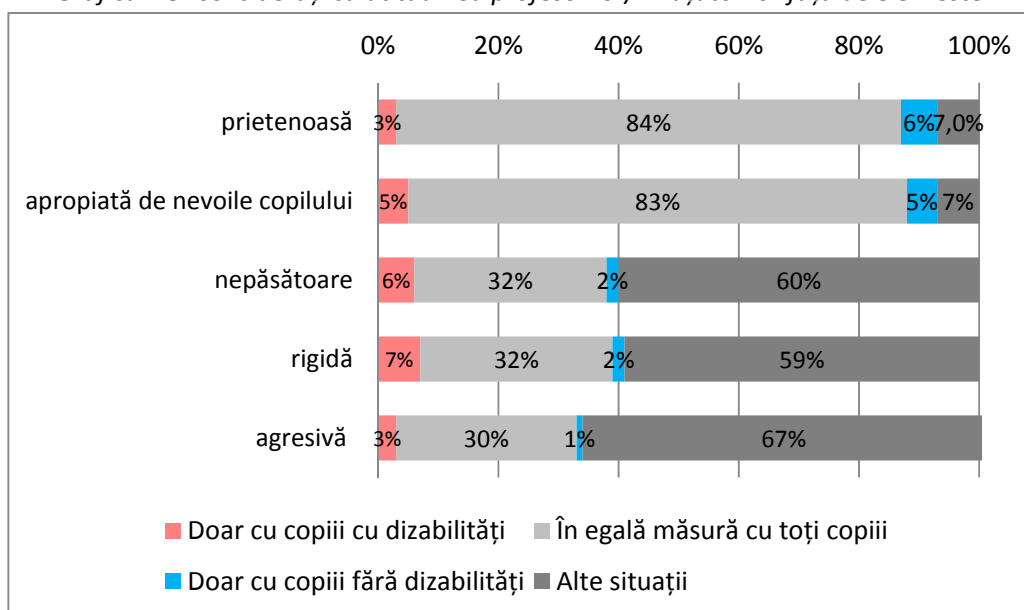
Graficul 12. În cazul copiilor cu dizabilități, considerați că aceștia prezintă comportamente neadecvate la școală?

[1] Diferența până la 100% reprezintă NȘ/NR

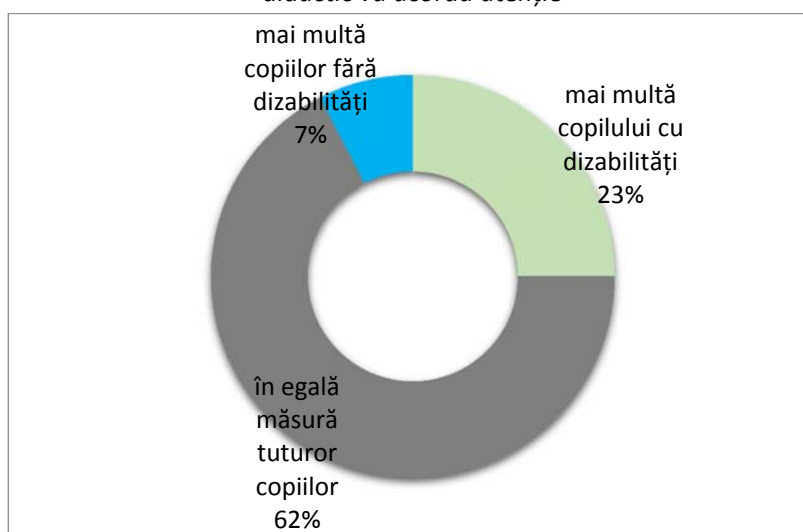
În ceea ce privește percepția părinților și a societății în general asupra comportamentelor neadecvate ale copiilor cu dizabilități în mediul școlar, în cea mai mare parte nu se face o diferențiere între copiii cu dizabilități și cei fără. Așa cum reiese din graficul de mai sus, 45% dintre persoanele intervievate consideră că toți copiii prezintă în aceeași măsură comportamente neadecvate la școală, 31% sunt de părere că elevii cu dizabilități cauzează mai multe situații problematice decât cei fără dizabilități, iar 12% consideră că e mai puțin probabil ca un copil cu dizabilități să aibă atitudini nepotrivite în cadrul instituțiilor de învățământ.

Graficul 13. Considerați că atitudinea profesorilor/învățătorilor față de elevi este:

Întrebați cum percep atitudinea cadrelor didactice față de elevii cu dizabilități, în comparație cu cei fără dizabilități, părinții nu resimt un contrast între modul în care sunt tratați copiii din cele două categorii, profesorii fiind în aceeași măsură prietenoși sau apropiați de nevoile lor. Și în ceea ce privește comportamentele de rigiditate/nepăsare/agresivitate față de elevi, părinții le resimt ca fiind manifestate în egală măsură, față de toți copiii.

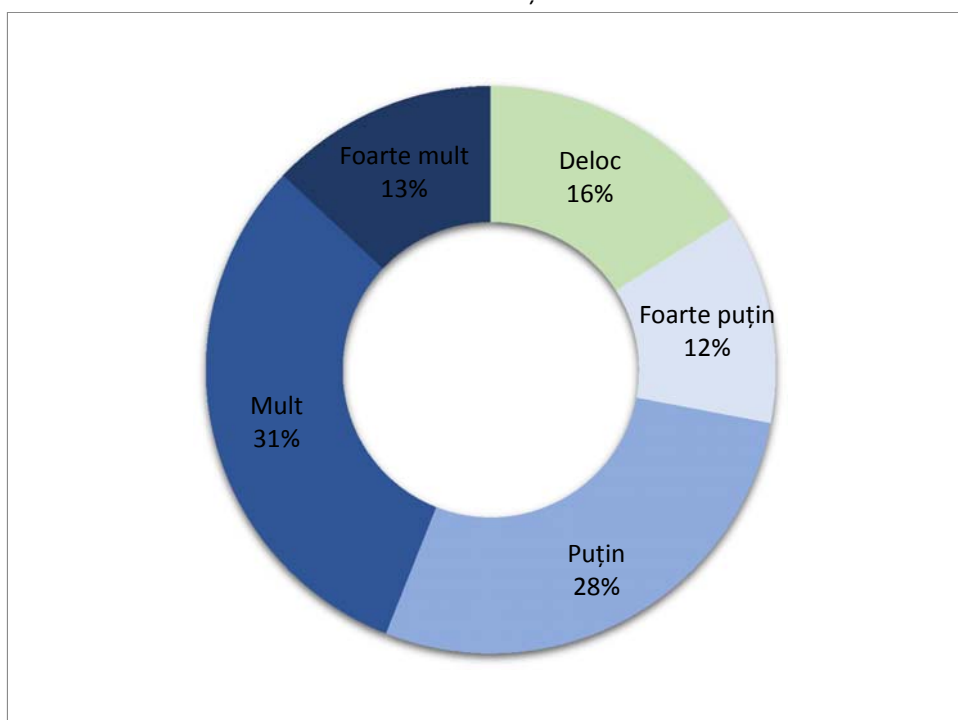
Graficul 14. Credeți că dacă în clasa copilului dumneavoastră ar exista un copil cu dizabilități, cadrul didactic va acorda atenție

[1] Diferența până la 100% reprezintă NȘ/NR

Și în ceea ce privește percepția părinților asupra modului în care cadrele didactice ar fi predispușe să își distribuie atenția către elevi, majoritatea (62%) sunt de părere că nu s-ar face diferențieri între cele două categorii de copii. Un procent de 23% dintre cei întrebați au considerat că elevii cu dizabilități vor primi mai multă atenție și 7% cred că cei fără dizabilități vor fi favorizați.

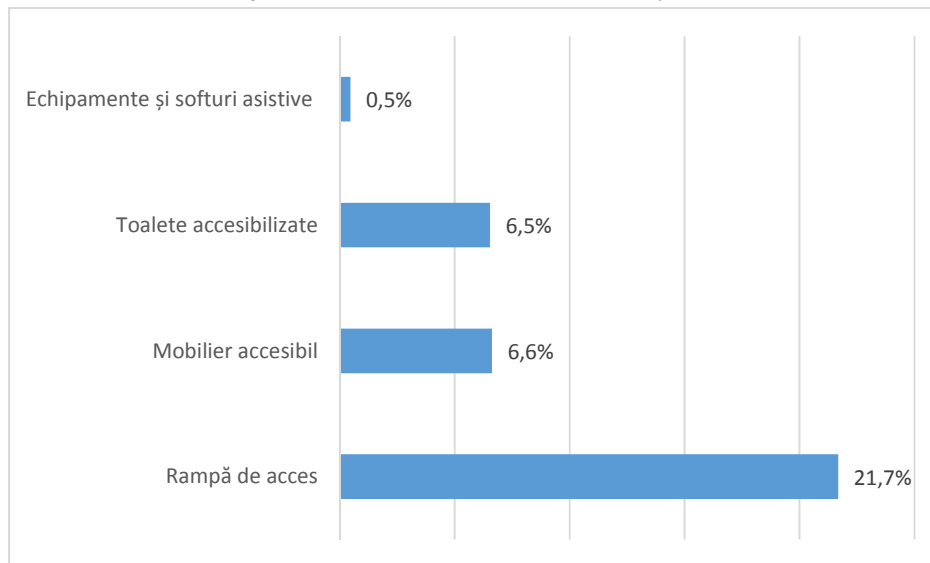
Graficul 15. Credeți că profesorul poate să influențeze părerea și atitudinea părinților despre copilul cu dizabilități?

În percepția celor intervievați, majoritatea sunt de părere că profesorii sunt cei care controlează situația, respectiv modul în care se face integrarea copilului cu dizabilități într-o clasă, cum li se prezintă cazul, etc., iar atitudinea lor este importantă și o poate influența pe cea a părinților într-o mare (31%) și foarte mare (13%) măsură. Pe de altă parte, un procent destul de mare consideră că profesorii au un rol puțin (28%) sau chiar foarte puțin (12%) important în influențarea opiniilor lor cu privire la acest subiect, iar 16% susțin că părerea cadrelor didactice nu au niciun rol în modul în care ei percep includerea copiilor cu dizabilități în școlile de masă. Pe de altă parte, unele din cadrele didactice interviuate au susținut că sunt cel mai în măsură să gestioneze relația atât dintre copiii de la clasă cu sau fără dizabilități, precum și pe cea dintre părinții celor două categorii de elevi, iar pe baza experienței și a tactului lor pedagogic să reușească un compromis între toate părțile implicate.

Graficul 16. Gradul de accesibilizare al școlilor

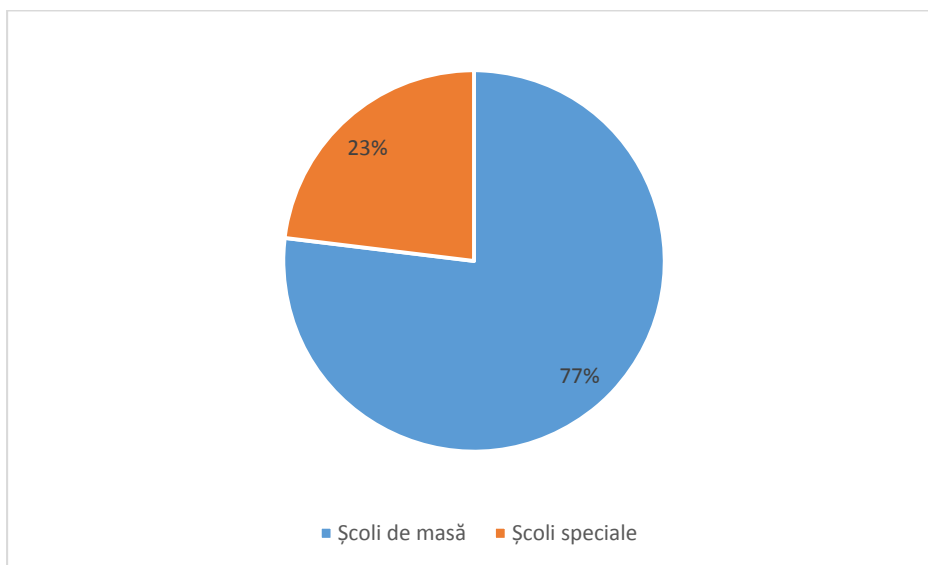
În ceea ce privește accesibilizarea unităților de învățământ, cele mai multe au rampă de acces, însă procentul este încă extrem de scăzut (21,7%). Situația este și mai gravă în cazul mobilierului accesibil copiilor cu diferite dizabilități (6,6%), precum și al toaletelor accesibilizate (6,5%). În urma colectării datelor la nivel național, a reieșit că doar 0,5% de unități de învățământ au echipamente și softuri asistive necesare pentru a oferi un mediu educațional adaptat pentru copiii cu cerințe educaționale speciale (cu precădere elevii cu deficiențe de vedere).

Capitolul 3. Importanța pregătirii cadrelor didactice pentru a contribui la etapele de incluziune a copiilor cu dizabilități în învățământul de masă

Pentru realizarea prezentului studiu, așa cum s-a menționat inclusiv în partea de metodologie, s-au organizat o serie de discuții cu profesorii pentru a înțelege resorturile interioare ale sistemului educațional care pot stimuleze sau, dimpotrivă, să blocheze includerea copiilor cu dizabilități alături de ceilalți copii în școală. Astfel că am intervievat un număr de 80 de cadre didactice din 25 de județe reprezentative la nivel național, având o vechime în educație, în medie, de 20 ani, și o experiență medie de lucru în programe cu elevi cu nevoi speciale de 12 ani. Majoritatea cadrelor didactice au provenit din școli de masă (77%), fiind foarte importantă părerea lor privind incluziunea copiilor cu dizabilități, care sunt dificultățile în acest moment, dar și cum poate fi facilitată și ce factori ar trebui schimbați. Pe de altă parte, s-au purtat discuții și cu profesorii și specialiștii din școlile speciale (23%), aceștia cunoscând mult mai bine domeniul și fiind pregătiți profesional pentru lucrul cu acești copii.

Graficul 17. Tipul unității de învățământ din cadrul căroro au fost intervievate cadrele didactice

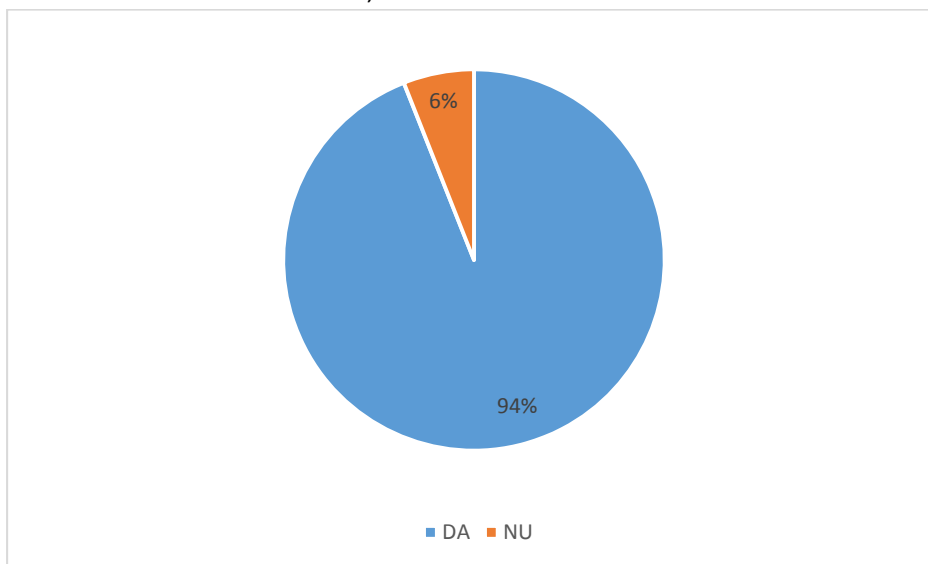
Ca să putem vorbi de incluziunea copiilor cu dizabilități în școlile de masă, este necesar ca, în primul rând, acestea să fie pregătite să îi primească/includă, iar pentru acest lucru este nevoie de cadre didactice pregătite și specializate, profesori itineranți și specialiști în fiecare școală, materiale educative adaptate, spații de lucru adecvate, accesibilizarea clădirilor, etc.

Toate aceste situații problematice au fost confirmate de cadrele didactice, însă au fost puse în discuție și alte dificultăți punctuale întâlnite în experiențele lor de lucru cu elevii cu dizabilități. Majoritatea au enumerat lipsa manualelor adaptate, lipsa unui curriculum și a unei programe

adaptate, precum și modul de evaluare al copiilor cu dizabilități - care este același pentru ambele categorii de elevi, deși este clar că între ei există diferențe în modul de învățare/ asililare și redare ulterioară a cunoștințelor acumulate prin examinări.

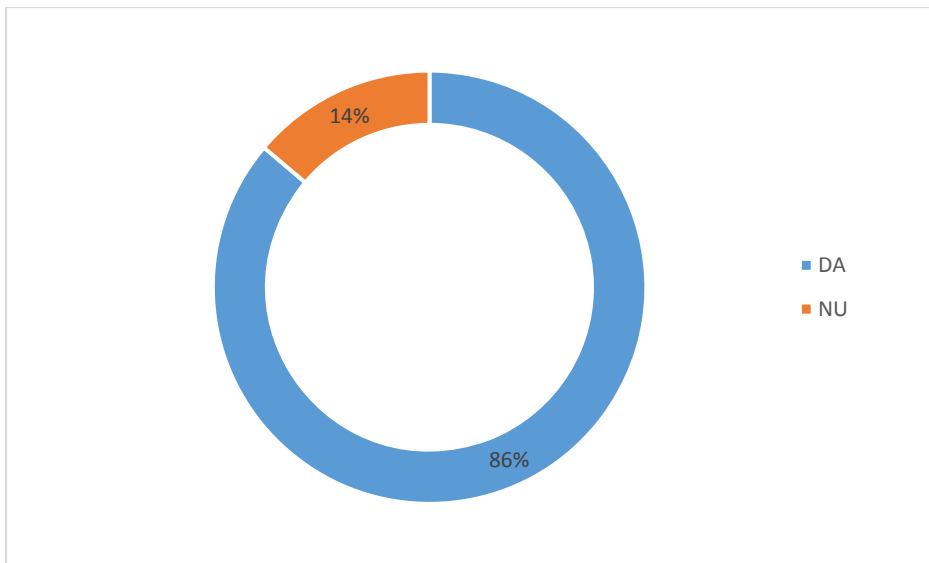
Pe lângă toate aceste aspecte, majoritatea legate de organizarea școlilor și a sistemului educațional românesc, cea mai dezbătută problemă a fost cea a lipsei de pregătire a cadrelor didactice din școlile de masă. Acestea nu se consideră pregătite pentru a lucra cu elevii cu nevoi speciale, majoritatea neavând nici măcar o pregătire teoretică, cu atât mai puțin una practică. În repetate rânduri, cadrele didactice au amintit faptul că au fost puse în fața situației de a lucra la clasă cu elevi cu dizabilități și au fost nevoiți să identifice, din surse proprii, cum trebuie să procedeze.

Graficul 18. Cadre didactice din învățământul de masă care au lucrat cu elevi cu dizabilități

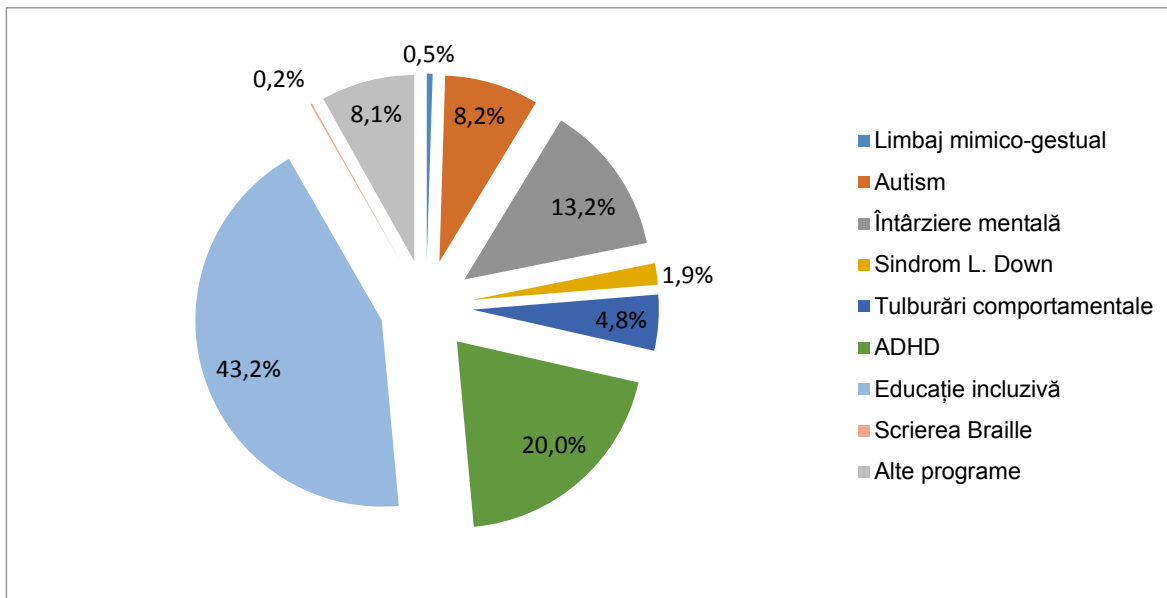
În ciuda acestei situații, în care cadrele didactice nu sunt pregătite profesional pentru a lucra cu elevii cu nevoi speciale, există un număr foarte mare de cazuri în care aceștia au avut în clasă copii cu nevoi speciale, 94% din cei cu care am discutat fiind în această situație.

Graficul 19. Cadre didactice care au urmat cursuri cu privire la incluziunea copiilor cu dizabilități

Dintre cadrele didactice cu care am discutat, 86% au urmat cursuri cu privire la incluziunea copiilor cu dizabilități - unii în cadrul facultăților sau al programelor de master, iar alții au participat fie la cursuri organizate de Inspectoratele Școlare Județene, prin intermediul Casei Corpului Didactic, fie la seminariile sau cursuri organizate de diferite entități specializate în domeniu.

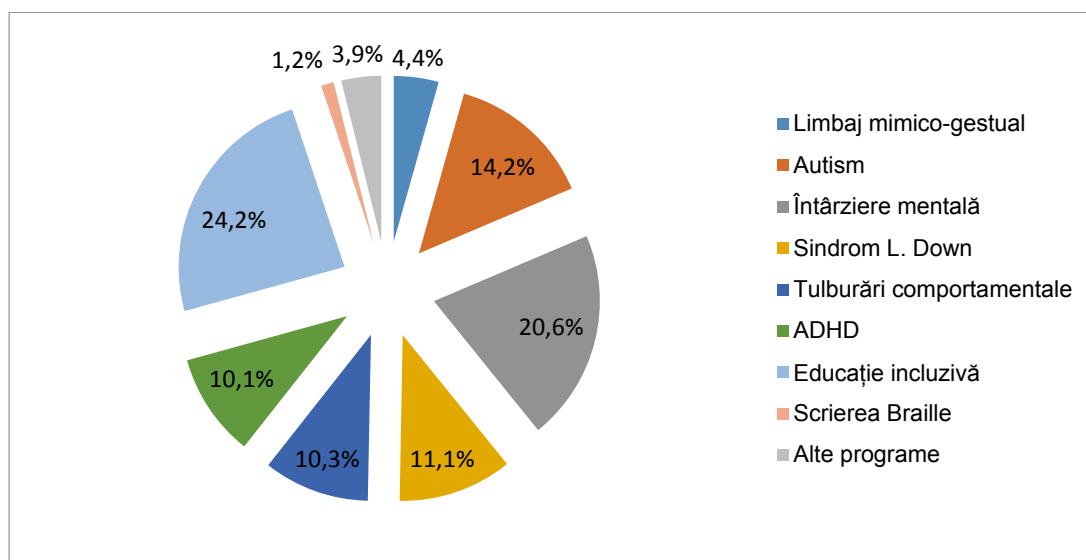
Graficul 20. Pondere cadre didactice din învățământul de masă care au finalizat programe de formare

Din datele obținute la nivel național, din numărul total de cadre didactice din învățământul de masă care au urmat programe de formare pentru a putea lucra cu elevii cu dizabilități, cei mai

mulți au făcut cursuri de educație incluzivă (43,2%), de lucru cu elevii cu ADHD (20%) și cei cu întârziere mentală (13,2%). Alte programe urmate de aceste cadre didactice, ce reprezintă un procent de 8,1% din totalul cursurilor parcurse, au fost cele de: ABA, PECS, cursuri postuniversitare pentru profesori de sprijin, curs de psihopedagogie specială; curs de intervenție comportamentală la elevii cu CES integrați în învățământul de masă, terapie adleriană, terapie cognitiv-comportamentală, educația copiilor cu dificultăți prin metode pedagogice experiențiale, dezvoltarea profesională continuă pe componenta instruirii diferențiate a elevilor, program de screening și de prevenție a copiilor în situație de risc pentru deficient de dezvoltare, etc.

Graficul 21. Pondere cadre didactice din învățământul special care au finalizat programe de formare

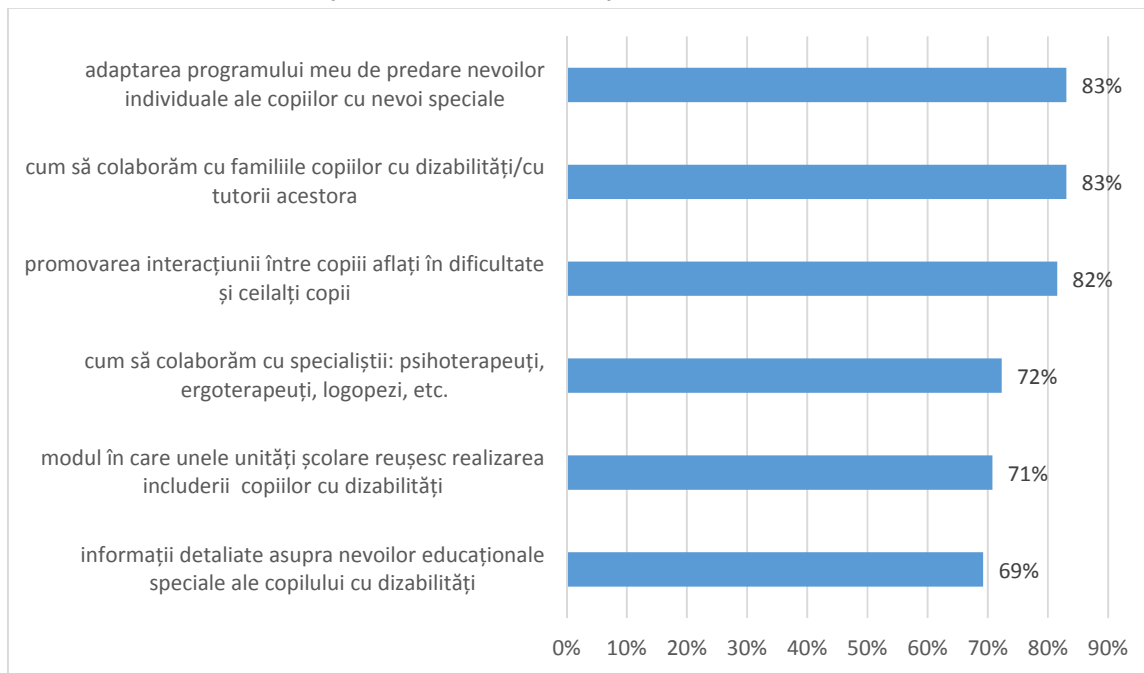

Și în cazul cadrelor didactice din învățământul special, cei mai mulți au urmat cursuri de educație incluzivă (24,2%), cursuri de lucru cu elevii cu întârziere mentală (20,6%) și cu cei cu autism (14,2%). Mai puțin vizate au fost cursurile de limbaj mimico-gestual (4,4%) și cele de scriere în limbaj Braille. Un procent redus este reprezentat și de alte programe de formare (3,9%) precum: ABA, PECS, rolul cadrelor didactice în integrarea socială a copilului cu dizabilități, integrarea copiilor cu CES în învățământul de masă, cursuri de PSIHLOGIE clinică, terapia tulburărilor de limbaj, psihoterapie cognitiv-comportamentală, consiliere psihologică și educațională, elemente de logopedie și psihopedagogie specială, etc.

Prin comparație, se poate observa faptul că cei mai mulți profesori, atât din școlile de masă, cât și din cele speciale, au urmat cursuri de educație incluzivă, de lucru cu elevii cu întârziere mentală, ADHD sau autism. Cel mai puțin vizate de cadrele didactice sunt cursurile de învățare a limbajului Braille și al celui mimico-gestual, o posibilă explicație putând fi faptul că pentru

acestea există deja specialiști care asigură traducerea în cazul persoanelor deficiente de auz, respectiv de vedere.

Graficul 22. Necesitatea de formare a cadrelor didactice

Principalele nevoi de formare exprimate de cadrele didactice fac referire la adaptarea programului de predare la nevoile individuale ale copiilor cu nevoi speciale și modalități de colaborare cu familiile copiilor cu dizabilități sau cu tutorii acestora - 83% dintre profesorii intervievați și-au exprimat interesul pentru astfel de cursuri, urmate de cursurile pe tema promovării interacțiunii dintre copiii aflați în dificultate și ceilalți copii - considerate a fi necesare de 82% dintre cei chestionați.

Concluzii

Deși Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități prevede în articolul 24 faptul că "statele părți vor asigura un sistem educațional incluziv la toate nivelurile", peste jumătate din copiii cu dizabilități din România (61 % sunt înscriși astăzi în învățământul special), forma de organizare a sistemului educațional care nu este în acord cu principiile de nediscriminare și respectare a egalității de șanse prevăzute de Convenție.

În raport cu datele reliefate de cercetarea care a stat la baza prezentului studiu, constatăm că cea mai mare reticență o manifestă mai degrabă societatea (62% dintre părinții chestionați au declarat că, în opinia lor, copiii cu dizabilități ar trebui să fie școlarizați în unități de învățământ speciale). Acestea din urma reclamă nevoia beneficiarii de programe de pregătire în domeniu, având în general disponibilitate pentru a la integrarea copiilor cu nevoi speciale în învățământul de masă – conform cercetării realizate în cadrul proiectului, peste 90% dintre profesorii intervievați au declarat că au lucrat cu elevi cu cerințe educaționale speciale. Constatăm un anumit tip de formalism la nivelul răspunsurilor profesorilor în ceea ce privește disponibilitatea lor reală în a sprijini copiii cu dizabilități să se integreze în învățământul de masă.

În funcție de tipul de dizabilitate al copiilor, cele mai mari "șanse" de integrare – conform gradului de toleranță măsurat prin sondaj, îl au copiii cu deficiențe de mobilitate (peste 90% dintre respondenți au declarat că acești copii nu ar trebui să fie înscriși în învățământul special, ci într-o școală de masă) urmați de copiii cu deficiențe de vorbire (86% fiind în favoarea integrării acestora într-o școală de masă). La polul opus, cel mai scăzut nivel de toleranță față de integrarea în sistemul educațional general (de masă) este manifestat față de copiii cu deficiențe intelectuale (68% susțin că aceștia ar trebui să fie incluși în învățământul special)

Nivelul actual de accesibilizare a infrastructurii și a dotărilor existente care să permită accesul copiilor cu dizabilități la actul educațional este încă extrem de redus: doar 21% din școlile cuprinse în eșantionul de cercetare dispun de rampe de acces, doar 6% au mobilier și toalete accesibilizate, în timp ce de echipamente și softuri asistive dispun doar 0,5% din unitățile de învățământ în care învață astăzi copiii cu cerințe educaționale speciale.

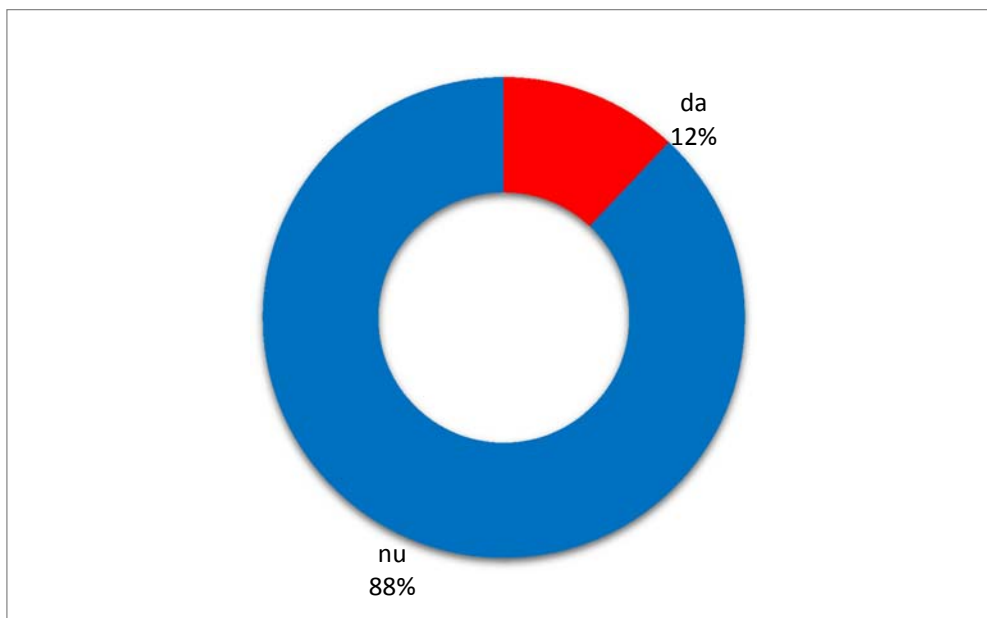
Cifrele de mai sus arată în mod clar faptul că deciziile în acest domeniu trebuie însoțite de politici de informare care să cuprindă cât mai multe segmente din societate cu privire la pașii ce trebuie întreprinși pentru a ajunge la un nivel de educare a copiilor cu dizabilități la standardele țărilor cu o democrație consolidată. Informarea trebuie să se facă încă din școală, atât prin expunerea copiilor la un mediu de învățare incluziv, cât și prin comunicarea de informații privind accesul egal și nediscriminarea în educație a copiilor cu cerințe educaționale speciale, de

o manieră adaptată vârstei. De asemenea, părinții tuturor copiilor – atât cei cu cerințe educaționale speciale, cât și cei fără – ar trebui să participe la întâlniri periodice cu reprezentanții școlilor (învățători, diriginți, profesori itineranți), astfel încât să se creeze un mediu de comunicare potrivit asupra importanței integrării copilului cu dizabilități în învățământul de masă, concomitent cu reducerea presiunilor care se exercită astăzi asupra cadrelor didactice pentru a orienta acești copii către învățământul special.

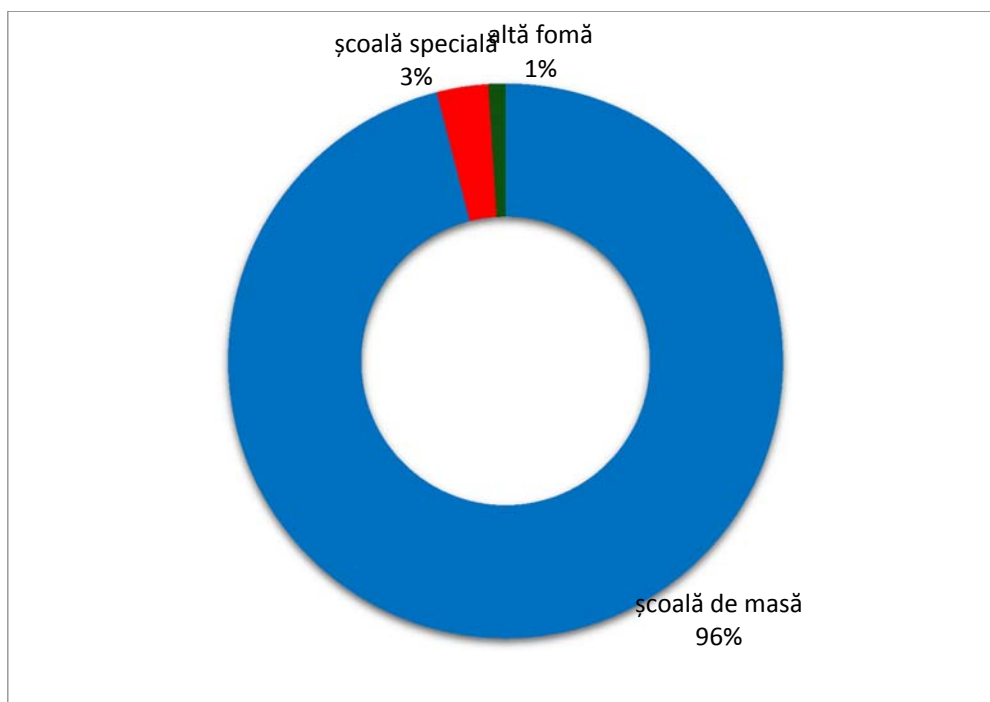
În continuare, este nevoie de investiții susținute în infrastructura educațională – atât accesibilizarea clădirilor, cât mai ales a dotărilor, dar și adaptarea curriculumelor de studiu pentru copiii cu cerințe educaționale speciale.

Anexa nr. 1 - Sondaj de opinie privind toleranța părinților față de integrarea copiilor cu dizabilități în învățământul de masă

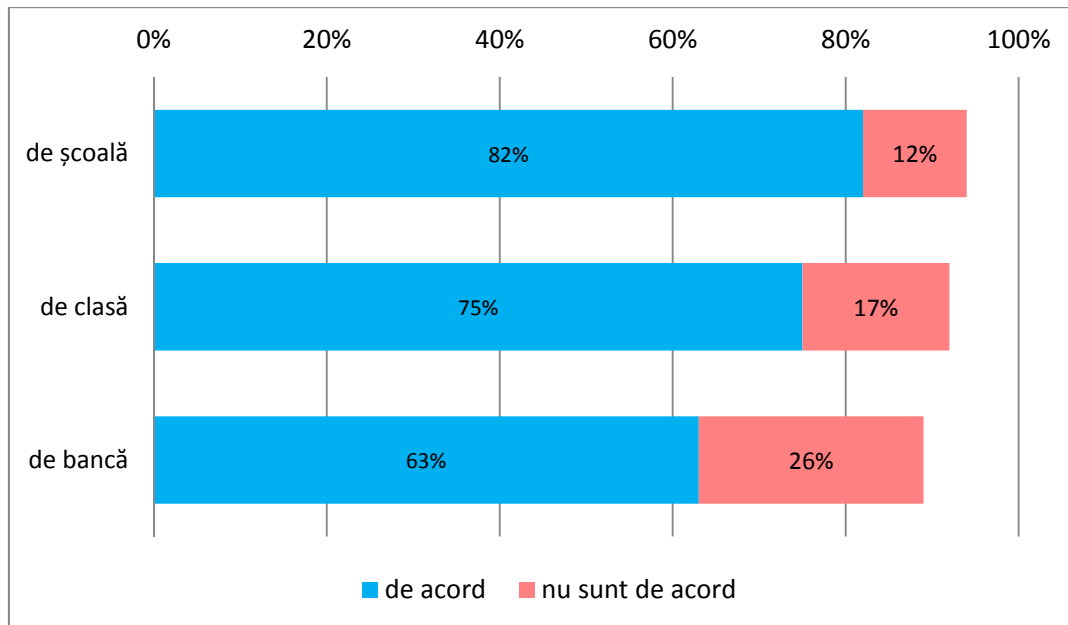
1. Sunteți părintele unui copil cu dizabilități?

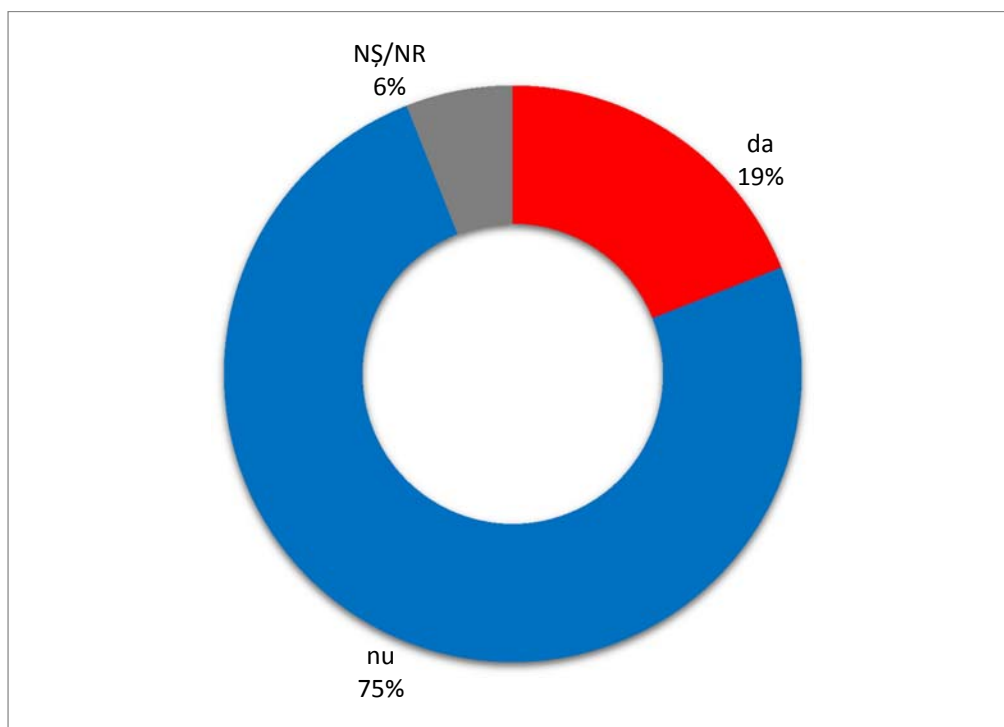
2. Copilul dumneavoastră învață la...?

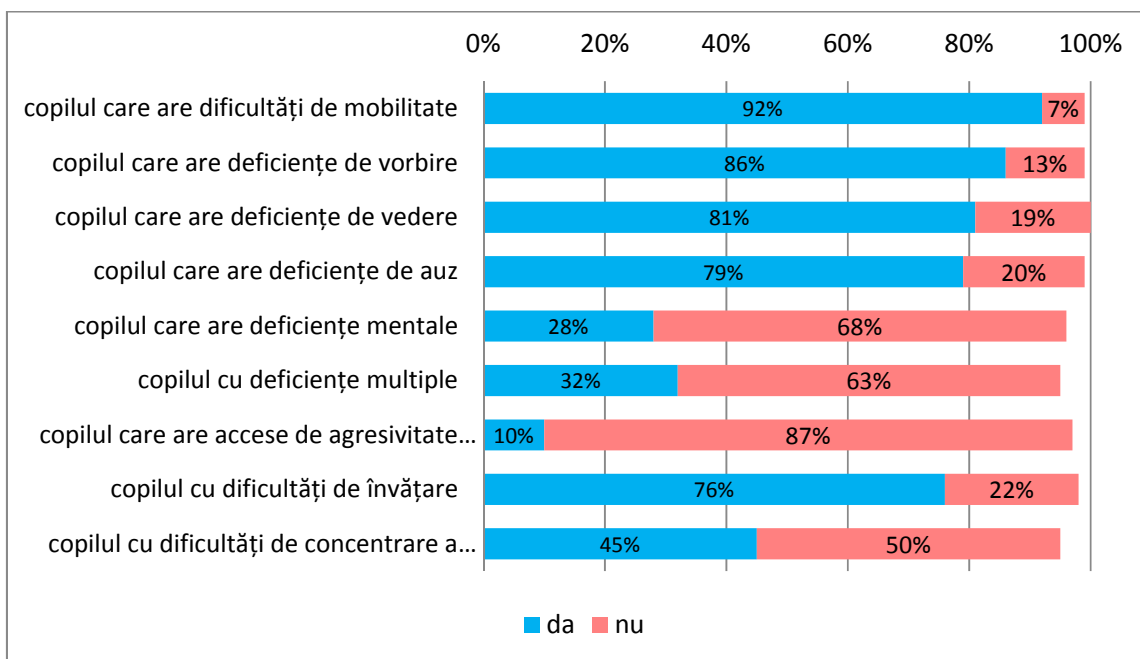
3. În ce măsură ați fi de acord ca un copil cu dizabilități să fie coleg/colegă cu fiul/fiica dvs?

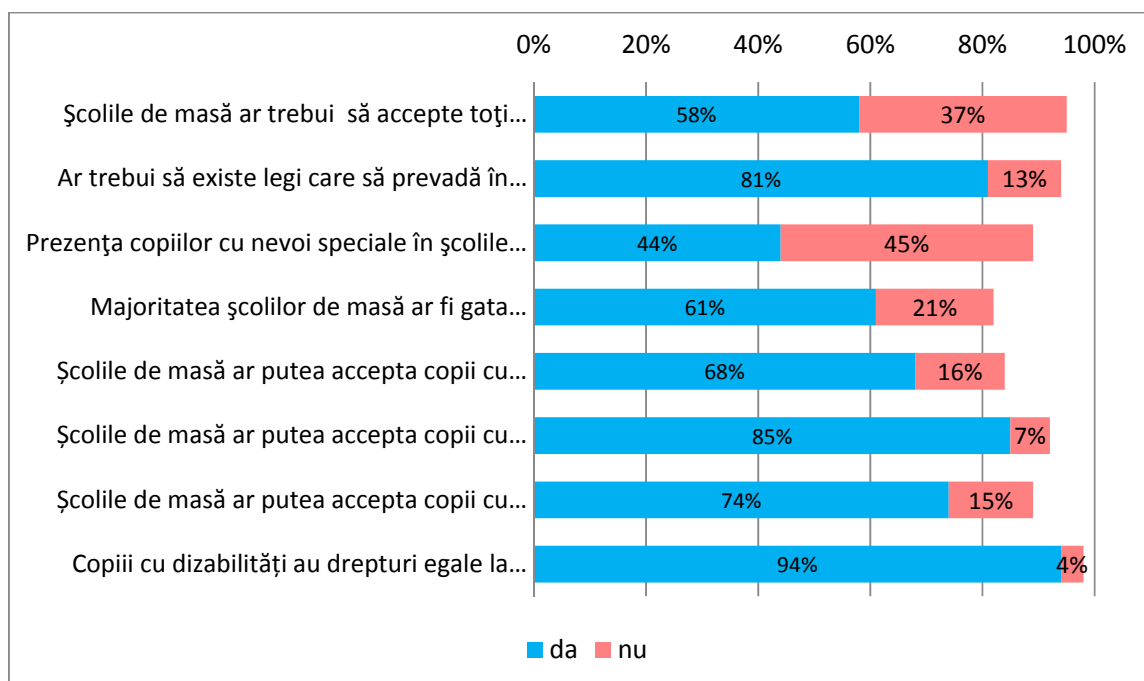
4. În clasa în care studiază fiul/fiica dumneavoastră există copii cu dizabilități?

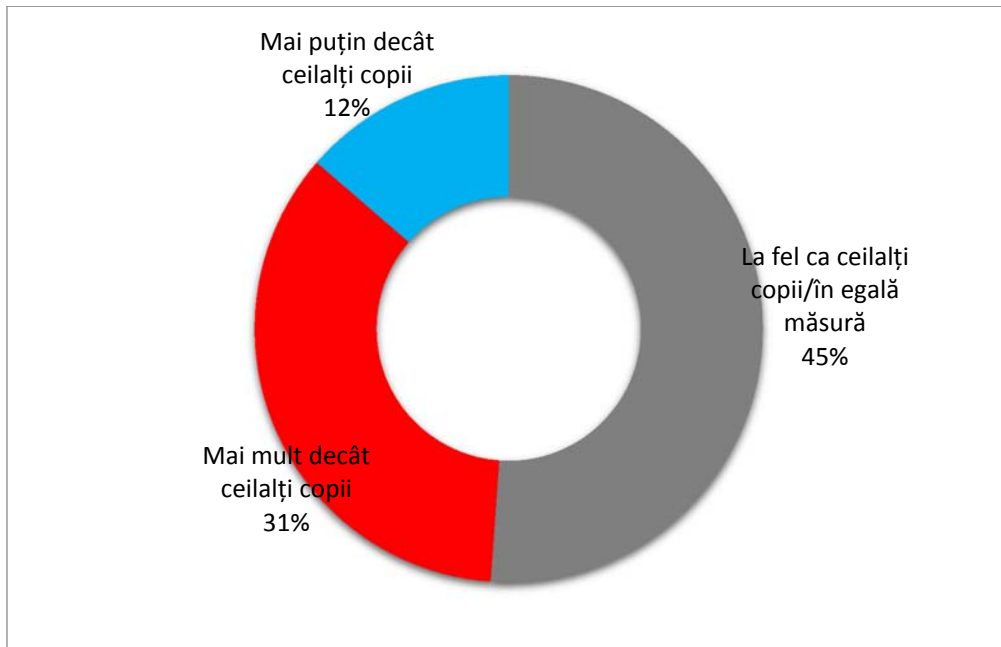
5. Sunteți de acord ca următorii copii să învețe într-o școală de masă?

6. Sunteți de acord cu următoarele afirmații?

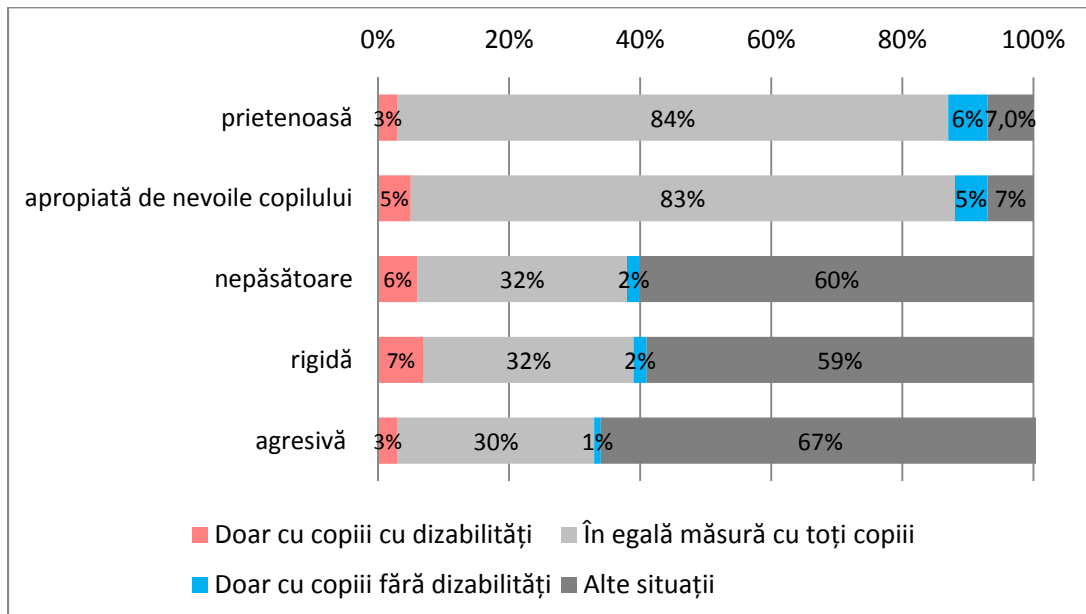

7. În cazul copiilor cu dizabilități, considerați că aceștia prezintă comportamente neadecvate la școală?

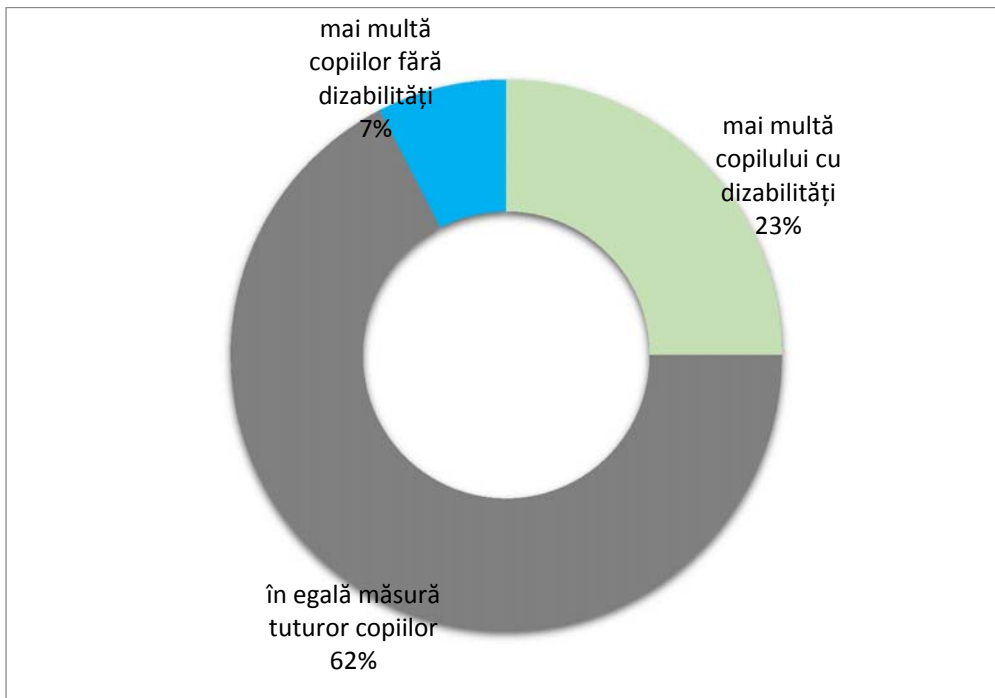

8. Considerați că atitudinea profesorilor/învățătorilor față de elevi este:

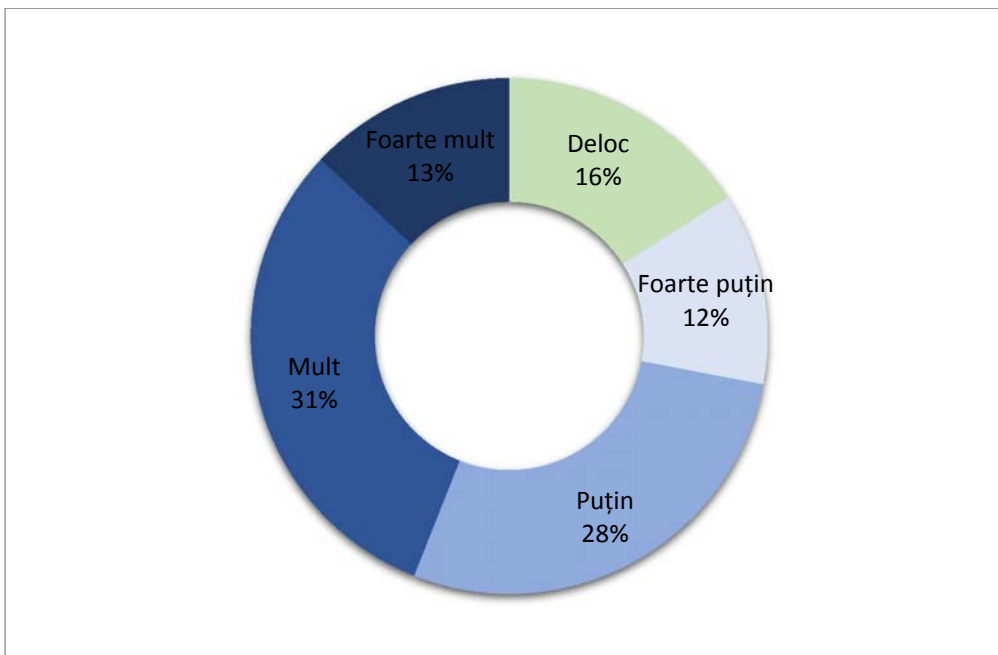
9.

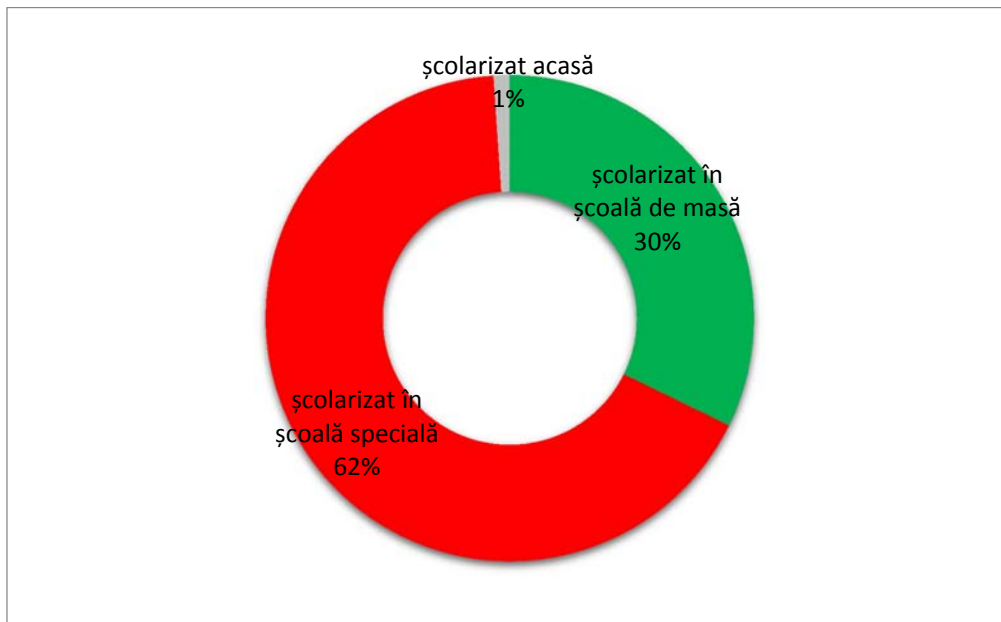
10. Credeți că dacă în clasa copilului dumneavoastră ar exista un copil cu dizabilități, cadrul didactic va acorda atenție:

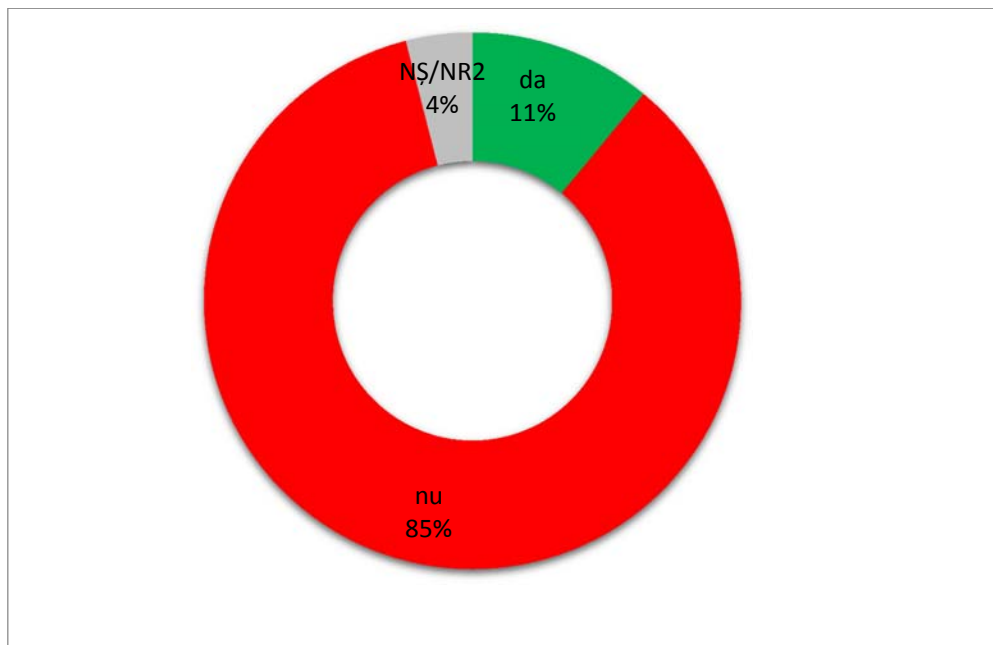
11. Credeți că profesorul poate să influențeze părerea și atitudinea părinților despre copilul cu dizabilități?

12. În opinia dumneavoastră, un copil cu dizabilități ar trebui să fie:

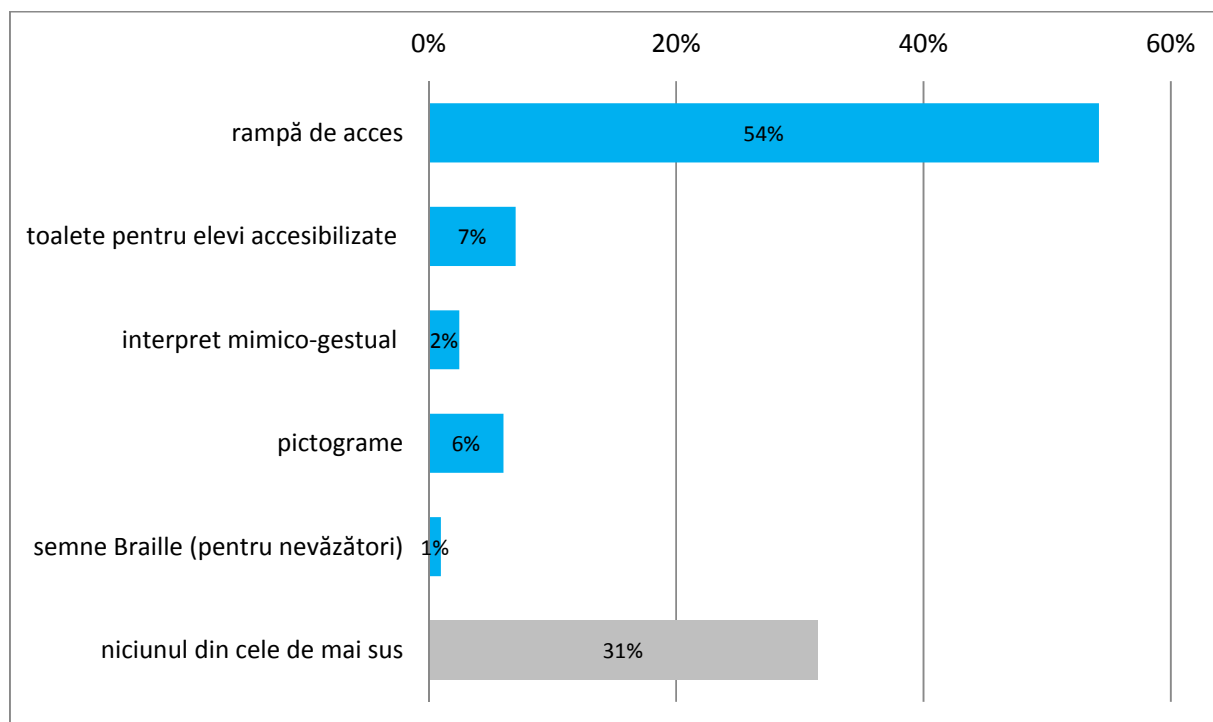

13. Dvs. ați participat vreodată la vreo întâlnire organizată de școală pentru informări privind nevoile copiilor cu dizabilități?

14. În școala în care învață copilul dumneavoastră există (răspuns multiplu):

Anexa 2 – Convenția ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități

Adunarea generală,

Evocând hotărârea acesteia 56/168 din 19 decembrie 2001 prin care stabilea un Comitet Ad-hoc, deschis participării tuturor statelor membre și observatorilor Națiunilor Unite, în vederea analizării propunerilor pentru o convenție internațională cuprinzătoare și integratoare de promovare și protecție a drepturilor și demnității persoanelor cu dizabilități, în baza unei abordări holistice în munca din domeniile dezvoltării sociale, drepturilor omului și nediscriminării și ținând cont de recomandările Comisiei pentru Drepturile Omului și Comisiei pentru Dezvoltare Socială,

Evocând de asemenea hotărârile relevante anterioare acesteia, dintre care cea mai recentă a fost hotărârea 60/232 din 23 decembrie 2005, precum și ale Comisiei pentru Dezvoltare Socială și Comisiei pentru Drepturile Omului,

Apreciind contribuțiile valoroase aduse la activitatea Comitetului Ad-hoc de către organizațiile guvernamentale și neguvernamentale și de instituțiile naționale pentru drepturile omului,

1. *Își exprimă aprecierea* față de faptul că s-a finalizat de către Comitetul Ad-hoc elaborarea proiectului pentru Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități și proiectul Protocolului Opțional la Convenție;
2. *Adoptă* Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități și Protocolul Opțional la Convenție anexat la prezenta hotărâre care se vor deschide pentru semnare la Sediul Națiunilor Unite din New York, începând cu data de 30 martie 2007;
3. *Solicită* statelor membre să aibă în vedere semnarea și ratificarea Convenției și Protocolului Opțional ca o prioritate și își exprimă speranța că acestea vor intra în vigoare cât mai curând;
4. *Solicită* Secretarului General să asigure personalul și facilitățile necesare pentru îndeplinirea efectivă a funcțiilor Conferinței Statelor Parte și ale Comitetului conform Convenției și Protocolului Opțional după intrarea în vigoare a Convenției, precum și pentru diseminarea informațiilor despre Convenție și Protocolul Opțional;
5. *Solicită de asemenea* Secretarului General să implementeze treptat standardele și instrucțiunile pentru accesibilizarea facilităților și serviciilor sistemului Națiunilor Unite, având în vedere prevederile relevante ale Convenției, în special atunci când se întreprind reînnoiri;
6. *Solicită* agențiilor și organizațiilor Națiunilor Unite și invită organizațiile guvernamentale și neguvernamentale să depună eforturi pentru a disemina informațiile despre Convenție și Protocolul Opțional și pentru a promova înțelegerea acestora;
7. *Solicită* Secretarului General să prezinte Adunării Generale, la cea de-a 62-a sesiune a acesteia, un raport despre stadiul Convenției și Protocolului Opțional și implementarea prezentei hotărâri, într-un sub-articol intitulat „Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități”.

Anexa I

Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități

Preambul

Statele Părți la prezenta Convenție,

(a) *Reamintind* principiile proclamate în Carta Națiunilor Unite care recunoaște demnitatea intrinsecă, valoarea și drepturile egale și inalienabile ale omului ca fundament al libertății, dreptății și păcii în lume,

(b) *Recunoscând* faptul că în Declarația Universală a Drepturilor Omului precum și în convențiile internaționale privind drepturile omului, Națiunile Unite au proclamat și au consimțit că orice persoană este îndreptățită să beneficieze de toate drepturile și libertățile prevăzute de acestea, fără nici un fel de diferențiere,

(c) *Reafirmând* universalitatea, indivizibilitatea, interdependența și inter-relaționarea tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și necesitatea ca persoanelor cu dizabilități să li se garanteze dreptul de a beneficia pe deplin de acestea, fără discriminare,

(d) *Reamintind* Convenția internațională privind drepturile economice, sociale și culturale, Convenția internațională privind drepturile civile și politice, Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor, Convenția împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante, Convenția privind Drepturile Copilului și Convenția internațională privind protecția drepturilor tuturor muncitorilor migranți și ale membrilor familiilor acestora,

(e) *Recunoscând* faptul că dizabilitatea este un concept în evoluție și că acesta rezultă din interacțiunea dintre persoanele cu deficiențe și barierele de atitudine și de mediu care împiedică participarea lor deplină și efectivă în societate în condiții de egalitate cu ceilalți,

(f) *Recunoscând* importanța principiilor și orientărilor politice cuprinse în Programul Mondial de Acțiune privind Persoanele cu Dizabilități și în Regulile Standard privind Egalizarea Șanselor pentru Persoanele cu Dizabilități în influențarea promovării, formulării și evaluării politicilor, planurilor, programelor și acțiunilor la nivel național, regional și internațional, în vederea continuării egalizării șanselor pentru persoanele cu dizabilități,

(g) *Subliniind* importanța problematicii dizabilității ca parte integrantă a strategiilor relevante ale dezvoltării durabile,

(h) *Recunoscând de asemenea* faptul că discriminarea oricărei persoane pe criterii de dizabilitate este o încălcare a demnității și valorii inerente a omului,

(i) *Recunoscând, pe de altă parte,* diversitatea persoanelor cu dizabilități,

(j) *Recunoscând* necesitatea de a promova și proteja drepturile omului pentru toate persoanele cu dizabilități, inclusiv pentru cele care au nevoie de mai mult sprijin,

- (k) *Preocupate* de faptul că, în ciuda acestor instrumente și responsabilități diverse, persoanele cu dizabilități continuă să se confrunte cu bariere în participarea lor ca membri egali ai societății, precum și cu încălcări ale drepturilor omului, peste tot în lume,
- (l) *Recunoscând* importanța cooperării internaționale pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale persoanelor cu dizabilități în fiecare țară, în special în țările în curs de dezvoltare,
- (m) *Recunoscând* contribuțiile valoroase – existente și de perspectivă – aduse de persoanele cu dizabilități la bunăstarea generală și la diversitatea comunităților din care fac parte, precum și faptul că promovarea exercitării depline a drepturilor omului și a libertăților fundamentale de către persoanele cu dizabilități și deplina participare a lor vor avea ca rezultat întărirea sentimentului de apartenență și dezvoltarea semnificativă a societății în plan uman, social și economic, precum și eradicarea sărăciei,
- (n) *Recunoscând* importanța, pentru persoanele cu dizabilități, a autonomiei personale și a independenței, inclusiv a libertății de decizie,
- (o) *Având în vedere faptul* că persoanele cu dizabilități trebuie să aibă posibilitatea să se implice activ în procesele de luare a deciziilor, în elaborarea de politici și programe, inclusiv a celor care le privesc în mod direct,
- (p) *Preocupate* de condițiile dificile cu care se confruntă persoanele cu dizabilități supuse unor forme multiple sau agravate de discriminare pe criterii de rasă, culoare, sex, limbă, religie sau opinii politice ori de alt fel, de origine națională, etnică, indigenă sau socială, proprietate, naștere, vârstă sau alt statut,
- (q) *Recunoscând* faptul că femeile și fetele cu dizabilități sunt expuse adesea unui risc mai mare, atât în familie, cât și în afara acesteia, la violență, vătămare sau abuz, neglijare sau lipsa îngrijirilor, maltratare sau exploatare,
- (r) *Recunoscând* faptul că minorii cu dizabilități ar trebui să se bucure pe deplin de toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului, în condiții de egalitate cu ceilalți copii, și reamintind obligațiile pe care, în acest scop, și le-au asumat Statele Părți la Convenția privind Drepturile Copilului,
- (s) *Subliniind* necesitatea de a integra principiul egalității sexelor în toate eforturile de promovare a deplinei exercitări a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului de către persoanele cu dizabilități,
- (t) *Accentuând* faptul că majoritatea persoanelor cu dizabilități trăiesc în sărăcie și, în acest sens, recunoscând necesitatea esențială de a-și îndrepta atenția asupra impactului negativ al sărăciei asupra persoanelor cu dizabilități,
- (u) *Conștiente că* o protecție reală a persoanelor cu dizabilități presupune condiții de pace și securitate bazate pe o deplină adeziune la scopurile și principiile Cartei Națiunilor Unite și pe respectarea instrumentelor în domeniul drepturilor omului aplicabile, în special, în caz de conflict armat și ocupație străină;

(v) *Recunoscând* importanța accesibilității la mediul fizic, social, economic și cultural, la sănătate și educație și la informare și comunicare, pentru a da posibilitatea persoanelor cu dizabilități să se bucure pe deplin de toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului,

(w) *Realizând faptul* că individul, având îndatoriri față de alți indivizi și față de comunitatea căreia îi aparține, are responsabilitatea de a lupta pentru promovarea și respectarea drepturilor recunoscute în Declarația Universală a Drepturilor Omului,

(x) *Convins* că familia este celula de bază și fundamentală a societății și că are dreptul să fie protejată de societate și de stat și că persoanele cu dizabilități și membrii familiilor lor ar trebui să primească protecția și asistența necesară pentru a da posibilitatea familiilor să contribuie la exercitarea deplină și egală a drepturilor persoanelor cu dizabilități,

(y) *Convins* de faptul că o convenție internațională comprehensivă și integrantă care să promoveze și să protejeze drepturile și demnitatea persoanelor cu dizabilități va aduce o contribuție semnificativă la redresarea dezavantajului social profund al persoanelor cu dizabilități și va promova participarea acestora în domeniul civil, politic, economic, social și cultural cu șanse egale, atât în țările în curs de dezvoltare, cât și în cele dezvoltate,

Au hotărât următoarele:

Articolul 1

Scop

Scopul prezentei Convenții este de a promova, proteja și asigura exercitarea deplină și în condiții de egalitate a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului de către toate persoanele cu dizabilități și de a promova respectul pentru demnitatea lor intrinsecă.

Persoanele cu dizabilități includ acele persoane care au deficiențe fizice, mentale, intelectuale sau senzoriale de durată, deficiențe care, în interacțiune cu diverse bariere, pot îngreuna participarea deplină și efectivă a persoanelor în societate, în condiții de egalitate cu ceilalți.

Articolul 2

Definiții

În sensul prezentei Convenții:

„Comunicare” include limbaje, afișare de text, Braille, comunicare tactilă, imprimare cu corp mare de literă, mijloace multimedia accesibile, precum și modalități de exprimare în scris, audio, în limbaj simplu, prin cititor uman și moduri augmentative și alternative, mijloace și formate de comunicare, inclusiv informație accesibilă și tehnologie de comunicare;

„Limbaj” include limbajele vorbite și ale semnelor și alte forme de limbaje non-verbale;

„Discriminare pe criterii de dizabilitate” înseamnă orice diferențiere, excludere sau restricție pe criterii de dizabilitate, care are ca scop sau efect diminuarea sau prejudicierea recunoașterii,

beneficiului sau exercitării în condiții de egalitate cu ceilalți a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în domeniul politic, economic, social, cultural, civil sau în orice alt domeniu. Termenul include toate formele de discriminare, inclusiv refuzul de a asigura o adaptare rezonabilă;

„Adaptare rezonabilă” înseamnă modificările și ajustările necesare și adecvate, care nu impun un efort disproportionat sau nejustificat atunci când este necesar într-un caz particular, pentru a permite persoanelor cu dizabilități să se bucure sau să-și exercite, în condiții de egalitate cu ceilalți, toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului;

„Design Universal” înseamnă proiectarea produselor, mediului, programelor și serviciilor, astfel încât să poată fi utilizate de către toate persoanele, pe cât este posibil, fără să fie nevoie de o adaptare sau de o proiectare specializate. Design Universal nu va exclude dispozitivele de asistare pentru anumite grupuri de persoane cu dizabilități, atunci când este necesar.

Articolul 3

Principii generale

Principiile prezentei Convenții sunt:

- (a) Respectarea demnității inalienabile, a autonomiei individuale, inclusiv a libertății de a face propriile alegeri, și a independenței persoanelor;
- (b) Nediscriminarea;
- (c) Participarea și integrarea deplină și efectivă în societate;
- (d) Respectul pentru diversitate și acceptarea persoanelor cu dizabilități ca parte a diversității umane și a umanității;
- (e) Egalitatea de șanse;
- (f) Accesibilitatea;
- (g) Egalitatea între bărbați și femei;
- (h) Respectul pentru capacitățile de evoluție ale copiilor cu dizabilități și respectul pentru dreptul copiilor cu dizabilități de a-și păstra propria identitate.

Articolul 4

Obligații generale

1. Statele Părți se angajează să asigure și să promoveze exercitarea deplină a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului pentru toate persoanele cu dizabilități, fără nici un fel de discriminare pe criterii de dizabilitate. În acest scop, Statele Părți se angajează:

- (a) Să adopte toate măsurile adecvate legislative, administrative și de altă natură pentru implementarea drepturilor recunoscute prin prezenta Convenție;

- (b) Să ia toate măsurile corespunzătoare, inclusiv cele legislative, pentru a modifica sau abroga legile, reglementările, cutumele și practicile existente care constituie discriminare împotriva persoanelor cu dizabilități;
- (c) Să ia în considerare protecția și promovarea drepturilor omului pentru persoanele cu dizabilități în toate politicile și programele;
- (d) Să se abțină de la a se angaja în orice act sau practică ce contravine prezentei Convenții și să se asigure că autoritățile și instituțiile publice acționează în conformitate cu prezenta Convenție;
- (e) Să ia toate măsurile corespunzătoare pentru a elimina discriminarea pe criterii de dizabilitate de către orice persoană, organizație sau întreprindere privată;
- (f) Să inițieze sau să promoveze cercetarea și dezvoltarea bunurilor, serviciilor, echipamentelor și facilităților concepute pe baza Design-ului Universal, așa cum este definit acesta în articolul 2 al prezentei Convenții, care ar presupune o adaptare minimă și la cel mai scăzut cost, pentru a răspunde nevoilor specifice ale persoanelor cu dizabilități, să promoveze existența și să încurajeze utilizarea acestor bunuri, servicii, echipamente și facilități concepute pe baza Design-ului Universal, precum și să promoveze Design-ul Universal în elaborarea standardelor și liniilor directoare;
- (g) Să întreprindă sau să promoveze cercetarea și dezvoltarea, să facă cunoscută oferta și să încurajeze utilizarea de noi tehnologii, inclusiv tehnologii informatice și de comunicații, dispozitive de suport pentru mobilitate, dispozitive și tehnologii de asistare, adecvate persoanelor cu dizabilități, acordând prioritate tehnologiilor cu prețuri accesibile;
- (h) Să furnizeze informații accesibile persoanelor cu dizabilități despre dispozitivele auxiliare pentru mobilitate, dispozitivele și tehnologiile de asistare, inclusiv noile tehnologii, precum și alte forme de asistență, servicii de suport și facilități;
- (i) Să susțină formarea, în domeniul drepturilor recunoscute de această Convenție, a profesioniștilor și a personalului care lucrează cu persoane cu dizabilități, în vederea îmbunătățirii furnizării asistenței și serviciilor.

2. În privința drepturilor economice, sociale și culturale, fiecare Stat Parte se angajează să acționeze cu toate resursele disponibile și în cadrul cooperării internaționale, dacă este cazul, pentru a asigura, în mod progresiv, exercitarea deplină a acestor drepturi, fără a aduce vreun prejudiciu obligațiilor cu aplicabilitate imediată, cuprinse în prezenta Convenție, în conformitate cu dreptul internațional.

3. În dezvoltarea și implementarea legislației și a politicilor de implementare a prezentei Convenții, ca și în alte procese de luare a deciziilor referitoare la problemele privind persoanele cu dizabilități, Statele Părți se vor consulta îndeaproape și vor implica în mod activ persoanele cu dizabilități, inclusiv copiii cu dizabilități, prin organizațiile care îi reprezintă.

4. Nimic din ceea ce conține prezenta Convenție nu va afecta vreo prevedere care este mai favorabilă respectării drepturilor persoanelor cu dizabilități și care poate fi cuprinsă în legislația

unui Stat Parte sau în legislația internațională în vigoare pentru acel stat. Nu va exista nici o restricție sau derogare de la nici un drept al omului și de la nici o libertate fundamentală recunoscută sau existentă în oricare dintre Statele Părți la prezenta Convenție conform legii, convențiilor, reglementărilor sau cutumelor, sub pretextul că prezenta Convenție nu recunoaște asemenea drepturi sau libertăți sau că le recunoaște într-o mai mică măsură.

5. Prevederile prezentei Convenții se vor extinde asupra tuturor unităților administrative ale statelor federale, fără nicio limitare sau excepție.

Articolul 5

Egalitatea și nediscriminarea

1. Statele Părți recunosc faptul că toate persoanele sunt egale în fața legii și sub incidența legii și au dreptul fără niciun fel de discriminare la protecție egală și beneficiu egal al legii.
2. Statele Părți vor interzice toate tipurile de discriminare pe criterii de dizabilitate și vor garanta tuturor persoanelor cu dizabilități protecție juridică egală și efectivă împotriva discriminării de orice fel.
3. Pentru a promova egalitatea și a elimina discriminarea, Statele Părți vor lua toate măsurile adecvate pentru a se asigura adaptarea rezonabilă.
4. Măsurile specifice care sunt necesare pentru a accelera sau obține egalitatea de facto a persoanelor cu dizabilități nu vor fi considerate o discriminare potrivit prezentei Convenții.

Articolul 6

Femei cu dizabilități

1. Statele Părți recunosc faptul că femeile și fetele cu dizabilități sunt supuse discriminărilor multiple și în această privință vor lua măsuri pentru a se asigura că acestea beneficiază de toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului.
2. Statele Părți vor lua toate măsurile corespunzătoare pentru a asigura pe deplin dezvoltarea, progresul și implicarea femeilor pentru ca acestea să-și exercite și să se bucure de drepturile și libertățile fundamentale ale omului prevăzute în prezenta Convenție.

Articolul 7

Copii cu dizabilități

1. Statele Părți vor lua toate măsurile necesare pentru a se asigura că minorii cu dizabilități se bucură pe deplin de toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului, în condiții de egalitate cu ceilalți copii.

2. În toate acțiunile care privesc copiii cu dizabilități, va fi luat în considerare cu prioritate interesul superior al copilului.

3. Statele Părți vor asigura copiilor cu dizabilități dreptul de a-și exprima liber opiniile în toate aspectele care îi privesc, ținând seamă de opiniile lor în funcție de vârstă și gradul de maturitate, în condiții de egalitate cu ceilalți copii, și că, în realizarea acestui drept, li se asigură asistența adecvată dizabilității și vârstei.

Articolul 8

Creșterea gradului de conștientizare

1. Statele Părți se angajează să adopte măsuri imediate, eficiente și adecvate pentru:

- (a) Creșterea gradului de conștientizare în societate, inclusiv la nivelul familiei, în legătură cu persoanele cu dizabilități și pentru promovarea respectării drepturilor și demnității acestora;
- (b) Combaterea stereotipurilor, prejudecăților și practicilor dăunătoare la adresa persoanelor cu dizabilități, inclusiv cele pe criterii de sex și vârstă, în toate domeniile vieții;
- (c) Promovarea recunoașterii capacităților și contribuțiilor persoanelor cu dizabilități.

2. Măsurile, în acest scop, includ:

- (a) Inițierea și dezvoltarea de campanii publice eficiente de conștientizare destinate:
  - (i) Să încurajeze receptivitatea față de drepturile persoanelor cu dizabilități;
  - (ii) Să încurajeze percepțiile pozitive și conștientizarea societății într-un grad mai mare, cu privire la persoanele cu dizabilități;
  - (iii) Să promoveze recunoașterea calificărilor, meritelor și abilităților persoanelor cu dizabilități și a contribuției acestora la locul de muncă și pe piața muncii;
- (b) Cultivarea la toate nivelurile sistemului de educație, inclusiv la toți copiii, de la o vârstă fragedă, a unei atitudini de respect față de drepturile persoanelor cu dizabilități;
- (c) Încurajarea mass-media să prezinte persoanele cu dizabilități într-un mod conform cu scopul prezentei Convenții;
- (d) Promovarea programelor de informare care să crească gradul de conștientizare a problematicii persoanelor cu dizabilități și a drepturilor acestora.

Articolul 9

Accesibilitate

1. Pentru a da persoanelor cu dizabilități posibilitatea să trăiască independent și să participe pe deplin la toate aspectele vieții, Statele Părți vor lua măsurile adecvate pentru a asigura acestor persoane accesul, în condiții de egalitate cu ceilalți, la mediul fizic, la transport, informație și mijloace de comunicare, inclusiv la tehnologiile și sistemele informatice și de comunicații și la alte facilități și servicii deschise sau furnizate publicului, atât în zonele urbane,

cât și rurale. Aceste măsuri, care includ identificarea și eliminarea obstacolelor și barierelor față de accesul deplin, trebuie aplicate, printre altele la:

- (a) Clădiri, drumuri, mijloace de transport și alte facilități interioare sau exterioare, inclusiv școli, locuințe, unități medicale și locuri de muncă;
- (b) Serviciile de informare, comunicații și de altă natură, inclusiv serviciile electronice și de urgență.

2. Statele Părți vor lua, de asemenea, măsuri potrivite pentru:

- (a) A elabora, promulga și monitoriza implementarea standardelor minime și instrucțiunilor pentru accesibilizarea facilităților și serviciilor deschise publicului sau oferite acestuia;
- (b) A se asigura că entitățile private care oferă facilități și servicii deschise publicului sau oferite acestuia țin cont de toate aspectele legate de accesibilitate, pentru persoanele cu dizabilități;
- (c) A asigura părților implicate formare pe probleme de accesibilitate cu care se confruntă persoanele cu dizabilități;
- (d) A asigura, în clădiri și alte spații publice, semne în limbaj Braille și forme ușor de citit și de înțeles;
- (e) A furniza forme de asistență vie și intermediere, inclusiv ghizi, cititori și interpreți profesioniști de limbaj mimico-gestual, pentru a facilita accesul în clădiri și în alte spații publice;
- (f) A promova alte forme adecvate de asistență și sprijin pentru persoanele cu dizabilități în vederea asigurării accesului acestora la informație;
- (g) A promova accesul persoanelor cu dizabilități la noi tehnologii și sisteme informatice și de comunicații, inclusiv la Internet;
- (h) A promova proiectarea, dezvoltarea, producerea și distribuirea de tehnologii și sisteme informatice și de comunicații accesibile, încă din fazele incipiente, astfel încât aceste tehnologii și sisteme să devină accesibile la costuri minime.

Articolul 10

Dreptul la viață

Statele Părți reafirmă că fiecare ființă umană are dreptul inalienabil la viață și vor lua toate măsurile necesare pentru a se asigura că persoanele cu dizabilități se bucură efectiv de acest drept în condiții de egalitate cu ceilalți.

Articolul 11

Situații de risc și urgențe umanitare

Statele Părți vor lua, în conformitate cu obligațiile ce decurg din dreptul internațional, inclusiv din dreptul internațional umanitar și din legislația internațională a drepturilor omului, toate

măsurile necesare pentru a asigura protecția și siguranța persoanelor cu dizabilități în situații de risc, inclusiv în situații de conflict armat, de urgențe umanitare și de apariție de dezastre naturale.

Articolul 12

Recunoaștere egală în fața legii

1. Statele Părți reafirmă că persoanele cu dizabilități au dreptul la recunoașterea, oriunde s-ar afla, a capacității lor juridice.
2. Statele Părți vor recunoaște faptul că persoanele cu dizabilități se bucură de asistență juridică în condiții de egalitate cu ceilalți, în toate domeniile vieții.
3. Statele Părți vor lua toate măsurile adecvate pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități la sprijinul de care ar putea avea nevoie în exercitarea capacității lor juridice.
4. Statele Părți se vor asigura că toate măsurile legate de exercitarea capacității juridice prevăd protecția adecvată și eficientă pentru prevenirea abuzurilor, conform legislației internaționale privind drepturile omului. O astfel de protecție va garanta că măsurile referitoare la exercitarea capacității juridice respectă drepturile, voința și preferințele persoanei, nu prezintă conflict de interese și nu au o influență necorespunzătoare, sunt proporționale și adaptate la situația persoanei, se aplică pentru cea mai scurtă perioadă posibilă și se supun revizuirii periodice de către o autoritate competentă, independentă și imparțială sau de către un organ juridic. Măsurile de protecție vor fi proporționale cu gradul în care asemenea măsuri afectează drepturile și interesele persoanei.
5. În conformitate cu prevederile acestui articol, Statele Părți vor lua toate măsurile adecvate și eficiente pentru a asigura dreptul egal al persoanelor cu dizabilități de a deține sau moșteni proprietăți, de a-și gestiona propriile venituri și de a avea acces egal la împrumuturi bancare, ipoteci și alte forme de credit financiar și se vor asigura că persoanele cu dizabilități nu sunt deposedate în mod arbitrar de bunurile lor.

Articolul 13

Accesul la justiție

1. Statele Părți vor asigura acces efectiv la actul de justiție pentru persoanele cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți, inclusiv prin asigurarea de ajustări de ordin procedural și adecvate vârstei, pentru a le facilita un rol activ ca participanți direcți și indirecti, inclusiv ca martori, în toate procedurile legale, inclusiv etapele de investigație și alte etape preliminare.

2. Pentru a sprijini accesul efectiv la actul de justiție al persoanelor cu dizabilități, Statele Părți vor promova formarea corespunzătoare a celor care lucrează în domeniul administrării justiției, inclusiv a personalului din poliție și penitenciare.

Articolul 14

Libertatea și siguranța persoanei

1. Statele Părți se vor asigura că persoanele cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți:

(a) Se bucură de dreptul la libertate și siguranță a persoanei;

(b) Nu sunt lipsite de libertate în mod ilegal sau arbitrar și că orice lipsire de libertate se face conform legii și că existența unei dizabilități nu va justifica în nici un fel lipsirea de libertate.

2. Statele Părți se vor asigura că, în cazul în care persoanele cu dizabilități sunt lipsite de libertate, ca urmare a oricărui proces, acestea au dreptul, în condiții de egalitate cu ceilalți, la garanții, conform legislației internaționale privind drepturile omului și că vor fi tratate în conformitate cu obiectivele și principiile prezentei Convenții, inclusiv prin asigurarea unor adaptări rezonabile.

Articolul 15

Nimeni nu poate fi supus torturii și niciunui fel de pedeapsă sau de tratament crud, inuman sau degradant

1. Nimeni nu poate fi supus torturii și niciunui fel de tratament crud, inuman sau degradant. În mod special, nimeni nu va fi supus, fără consimțământul său liber exprimat, unor experimente medicale sau științifice.

2. Statele Părți vor lua toate măsurile legislative, administrative, judiciare sau alte măsuri pentru a preveni ca persoanele cu dizabilități să fie supuse torturii, tratamentelor ori pedepselor crude, inumane sau degradante, în condiții de egalitate cu ceilalți.

Articolul 16

Nimeni nu poate fi supus exploatării, violenței și abuzului

1. Statele Părți vor lua toate măsurile legislative, administrative, sociale, educaționale și alte măsuri adecvate, pentru a proteja persoanele cu dizabilități, atât în familie, cât și în afara acesteia, împotriva tuturor formelor de exploatare, violență și abuz, inclusiv împotriva celor pe criterii de sex.

2. Statele Părți vor lua de asemenea toate măsurile adecvate pentru a preveni orice formă de exploatare, violență și abuz prin asigurarea, printre altele, a unor forme adecvate de

asistență și sprijin pentru persoanele cu dizabilități, familiile și îngrijitorii lor, în funcție de sex și vârstă, inclusiv prin furnizarea de informații și educație despre modul în care se pot evita, recunoaște și raporta cazurile de exploatare, violență și abuz. Statele Părți se vor asigura că serviciile de protecție răspund problemelor de vârstă, sex și dizabilități.

3. Pentru a preveni apariția oricăror forme de exploatare, violență și abuz, Statele Părți se vor asigura că toate facilitățile și programele destinate să servească persoanelor cu dizabilități sunt eficient monitorizate de autorități independente.

4. Statele Părți vor lua toate măsurile corespunzătoare pentru a sprijini recuperarea fizică, cognitivă și psihologică, reabilitarea și reintegrarea socială a persoanelor cu dizabilități care devin victime ale oricărei forme de exploatare, violență sau abuz, inclusiv prin acordarea de servicii de protecție. Recuperarea și reintegrarea vor avea loc într-un mediu care favorizează sănătatea, bunăstarea, respectul de sine, demnitatea și autonomia persoanei și care ține cont de necesitățile specifice sexului și vârstei.

5. Statele Părți vor implementa legi și politici eficiente, inclusiv legislație și politici axate pe problematica femeii și a copilului pentru a asigura, atunci când este necesar, identificarea, investigarea și judecarea cazurilor de exploatare, violență și abuz împotriva persoanelor cu dizabilități.

Articolul 17

Protejarea integrității persoanei

Fiecare persoană cu dizabilități are dreptul de a-i fi respectată integritatea fizică și mentală, în condiții de egalitate cu ceilalți.

Articolul 18

Libertatea de mișcare și cetățenia

1. Statele Părți vor recunoaște dreptul persoanelor cu dizabilități la libertatea de mișcare, la libertatea de a-și alege reședința și dreptul la o cetățenie, în condiții de egalitate cu ceilalți, inclusiv prin asigurarea că persoanele cu dizabilități:

(a) Au dreptul să obțină și să-și schimbe cetățenia și nu sunt lipsite de cetățenia lor în mod arbitrar sau pe criterii de dizabilitate;

(b) Nu sunt lipsite, pe criterii de dizabilitate, de posibilitatea de a obține, deține și utiliza acte care le atestă cetățenia sau alte documente de identificare, ori de a utiliza proceduri relevante, cum ar fi cele de imigrare, care pot fi necesare pentru a facilita exercitarea dreptului la libertatea de mișcare;

(c) Sunt libere să părăsească orice țară, inclusiv pe cea proprie;

(d) Nu sunt lipsite, în mod arbitrar sau pe criterii de dizabilitate, de dreptul de a intra în propria țară.

2. Copiii cu dizabilități vor fi înregistrați imediat după naștere și vor avea dreptul, prin naștere, la un nume, dreptul de a obține o cetățenie și, pe cât posibil, dreptul de a-și cunoaște părinții și de a fi îngrijiți de aceștia.

Articolul 19

Viață independentă și integrare în comunitate

Statele Părți la această Convenție recunosc dreptul egal al tuturor persoanelor cu dizabilități de a trăi în comunitate, cu șanse egale cu ale celorlalți, și vor lua măsuri eficiente și adecvate pentru a se asigura că persoanele cu dizabilități se bucură pe deplin de acest drept și de deplina integrare în comunitate și participare la viața acesteia, inclusiv asigurându-se că:

(a) Persoanele cu dizabilități au posibilitatea de a-și alege locul de reședință, unde și cu cine să trăiască, în condiții de egalitate cu ceilalți, și nu sunt obligate să trăiască într-un anumit mediu de viață;

(b) Persoanele cu dizabilități au acces la o gamă de servicii la domiciliu, rezidențiale și alte servicii comunitare de suport, inclusiv la asistență personală necesară vieții și integrării în comunitate, ca și pentru prevenirea izolării sau segregării de comunitate;

(c) Serviciile și facilitățile comunitare pentru populație în general sunt disponibile în aceeași măsură persoanelor cu dizabilități și răspund nevoilor acestora.

Articolul 20

Mobilitatea personală

Statele Părți vor lua măsuri eficiente pentru a asigura o mobilitate personală, în cel mai înalt grad posibil de independență a persoanelor cu dizabilități, inclusiv prin:

(a) Facilitarea mobilității persoanelor cu dizabilități în modul și în momentul ales de acestea și la un cost accesibil;

(b) Facilitarea accesului persoanelor cu dizabilități la mijloace, dispozitive de mobilitate, tehnologii de asistare și forme active de asistență și de intermediere de calitate, inclusiv prin punerea acestora la dispoziția lor, la un cost accesibil;

(c) Furnizarea de formare pentru dezvoltarea de abilități de mobilitate a persoanelor cu dizabilități și pentru personalul specializat care lucrează cu persoanele cu dizabilități;

(d) Încurajarea entităților care produc dispozitive de sprijin pentru mobilitate, dispozitive și tehnologii de asistare, să țină cont de toate aspectele legate de mobilitatea persoanelor cu dizabilități.

Articolul 21

Libertatea de expresie și opinie și accesul la informație

Statele Părți vor lua toate măsurile adecvate pentru a se asigura că persoanele cu dizabilități își pot exercita dreptul la libertatea de expresie și opinie, inclusiv libertatea de a căuta, primi și împărtăși informații și idei, în condiții de egalitate cu ceilalți, prin toate formele de comunicare alese de ele, după cum sunt definite în articolul 2 din prezenta Convenție, inclusiv prin:

- (a) Furnizarea informațiilor destinate publicului larg, către persoanele cu dizabilități, în formate accesibile și cu tehnologii adecvate diverselor tipuri de dizabilități, la timp și fără cost suplimentar;
- (b) Acceptarea și facilitarea, în relațiile oficiale, a utilizării limbajelor mimico-gestuale, scrierii Braille, comunicării augmentative și alternative și a tuturor celorlalte mijloace, moduri și formate de comunicare accesibile, în funcție de opțiunea proprie;
- (c) Determinarea organismelor private care furnizează servicii către publicul larg, inclusiv prin intermediul Internetului, să furnizeze informații și servicii în formate accesibile și ușor de utilizat pentru persoanele cu dizabilități;
- (d) Încurajarea mass-media, inclusiv a furnizorilor de informații prin Internet, să-și facă serviciile accesibile pentru persoanele cu dizabilități;
- (e) Recunoașterea și promovarea limbajelor mimico-gestuale.

Articolul 22

Dreptul la viață personală

1. Nicio persoană cu dizabilități, indiferent de locul sau tipul de reședință, nu va fi supusă intruziunii arbitrare sau nelegale în viața personală, familia, căminul sau corespondența sa, sau în alte tipuri de comunicare ori atacurilor ilegale la onoarea și reputația sa. Persoanele cu dizabilități au dreptul la protecția legii împotriva unor asemenea intruziuni sau atacuri.

2. Statele Părți vor proteja confidențialitatea informațiilor referitoare la datele personale, medicale și de reabilitare ale persoanelor cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți.

Articolul 23

Respectul pentru cămin și familie

1. Statele Părți vor lua măsuri eficiente și adecvate pentru a elimina discriminarea împotriva persoanelor cu dizabilități în toate chestiunile referitoare la căsătorie, familie, statutul de părinte și relațiile interpersonale, în condiții de egalitate cu ceilalți, astfel încât să asigure:

- (a) Recunoașterea dreptului tuturor persoanelor cu dizabilități care sunt la vârsta căsătoriei de a întemeia o familie în baza consimțământului liber și deplin al viitorilor soți;
  - (b) Recunoașterea dreptului persoanelor cu dizabilități de a decide liber și responsabil asupra numărului de copii și a intervalului dintre nașteri și dreptului de a avea acces la informații corespunzătoare vârstei, la educație referitoare la reproducere și planificare familială și la mijloacele necesare care le oferă posibilitatea de a-și exercita aceste drepturi;
  - (c) Persoanele cu dizabilități, inclusiv copiii, își controlează fertilitatea în condiții de egalitate cu ceilalți.
2. Statele Părți vor asigura respectarea drepturilor și responsabilităților persoanelor cu dizabilități, în legătură cu tutela, custodia, curatela, adopția copiilor sau altele asemenea, atunci când aceste concepte există în legislația națională; în toate cazurile va avea prioritate interesul superior al copilului. Statele Părți vor acorda asistență adecvată persoanelor cu dizabilități în îndeplinirea responsabilităților care le revin în creșterea copiilor lor.
3. Statele Părți vor asigura copiilor cu dizabilități drepturi egale în viața de familie. În vederea exercitării acestor drepturi și pentru a preveni ascunderea, abandonarea, neglijarea și segregarea copiilor cu dizabilități, Statele Părți se vor angaja să furnizeze din timp informații complete, servicii și asistență copiilor cu dizabilități și familiilor acestora.
4. Statele Părți se vor asigura că un copil nu va fi separat de părinții lui împotriva voinței sale, exceptând cazul în care autoritățile competente, în urma unui control judiciar stabilesc, în conformitate cu legea și procedurile în vigoare, că această separare este necesară în interesul superior al copilului. Copilul nu va fi separat în nici un caz de părinți pe criterii de dizabilitate, fie a copilului, fie a unuia sau ambilor părinți.
5. Atunci când familia restrânsă nu poate îngriji un copil cu dizabilități, Statele Părți vor depune toate eforturile pentru a asigura îngrijirea alternativă în cadrul familiei lărgite și, în cazul în care aceasta nu este posibilă, în cadrul comunității, într-un mediu de tip familial.

Articolul 24

Educația

1. Statele Părți recunosc dreptul persoanelor cu dizabilități la educație. În vederea realizării acestui drept, fără discriminare și cu respectarea principiului egalității de șanse, Statele Părți vor asigura un sistem educațional incluziv la toate nivelurile, precum și formarea continuă, îndreptată spre:
- (a) Dezvoltarea pe deplin a potențialului uman, a simțului demnității și a propriei valori, consolidarea respectului pentru drepturile și libertățile fundamentale ale omului și pentru diversitatea umană;
  - (b) Dezvoltarea personalității, talentelor și creativității proprii persoanelor cu dizabilități, precum și a abilităților lor mentale și fizice, la potențial maxim;

(c) A da posibilitatea persoanelor cu dizabilități să participe efectiv la o societate liberă.

2. În îndeplinirea acestui drept, Statele Părți se vor asigura că:

(a) Persoanele cu dizabilități nu sunt excluse din sistemul educațional pe criterii de dizabilitate, iar copiii cu dizabilități nu sunt excluși din învățământul primar gratuit și obligatoriu sau din învățământul secundar din cauza dizabilității;

(b) Persoanele cu dizabilități au acces la învățământ primar incluziv, de calitate și gratuit și la învățământ secundar, în condiții de egalitate cu ceilalți, în comunitățile în care trăiesc;

(c) Se asigură adaptarea rezonabilă a condițiilor la nevoile individuale;

(d) Persoanele cu dizabilități primesc sprijinul necesar, în cadrul sistemului educațional, pentru a li se facilita o educație efectivă;

(e) Se iau măsuri eficiente de sprijin individualizat în amenajarea mediului care să maximizeze progresul școlar și socializarea în conformitate cu obiectivul de integrare deplină.

3. Statele Părți vor asigura persoanelor cu dizabilități posibilitatea de a-și dezvolta competențe care să le faciliteze participarea deplină și egală la procesul de învățământ și ca membri ai comunității. În acest scop, Statele Părți vor lua măsurile adecvate, inclusiv prin:

(a) Facilitarea învățării caracterelor Braille, a sistemelor alternative de scriere, a mijloacelor augmentative și alternative, a mijloacelor și formelor de comunicare și orientare și a aptitudinilor de mobilitate precum și facilitarea sprijinului și îndrumării între persoanele cu aceleași probleme;

(b) Facilitarea învățării limbajului mimico-gestual și promovarea identității lingvistice a persoanelor cu deficiențe de auz;

(c) Asigurarea educației persoanelor și mai ales a copiilor, care sunt nevăzători, surzi sau cu surdo-cecitate, prin cele mai adecvate și individualizate limbaje, căi și modalități, precum și în medii care să le favorizeze o maximă dezvoltare școlară și socială.

4. Pentru a sprijini exercitarea acestui drept, Statele Părți vor lua măsurile adecvate pentru angajarea de profesori, inclusiv profesori cu dizabilități, calificați în limbajul mimico-gestual și/sau Braille, și pentru formarea profesioniștilor și personalului care lucrează la toate nivelurile educaționale. O astfel de formare va presupune cunoașterea problematicii dizabilității și utilizarea modalităților, mijloacelor și formatelor augmentative și alternative adecvate de comunicare, a tehnicilor și materialelor educaționale potrivite pentru susținerea persoanelor cu dizabilități.

5. Statele Părți se vor asigura că persoanele cu dizabilități pot avea acces la învățământ superior, formare vocațională, educație pentru adulți și formare continuă, fără discriminare și în condiții de egalitate cu ceilalți. În acest scop, Statele Părți se vor asigura că persoanelor cu dizabilități li se oferă adaptări adecvate.

Articolul 25

Sănătatea

Statele Părți recunosc faptul că persoanele cu dizabilități au dreptul să se bucure de cea mai bună stare de sănătate, fără discriminare pe criterii de dizabilitate. Statele Părți vor lua toate măsurile adecvate pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități la serviciile de sănătate care acordă atenție problemelor specifice de gen, inclusiv refacerea stării de sănătate. În special, Statele Părți vor:

- (a) Furniza persoanelor cu dizabilități aceeași gamă de servicii, la același nivel de calitate și standard de îngrijire și programe medicale gratuite ori la prețuri accesibile, precum cele furnizate celorlalte persoane, inclusiv în domeniul sănătății sexuale și reproductive și al programelor publice de sănătate pentru populație;
- (b) Furniza acele servicii de sănătate specifice, necesare persoanelor cu dizabilități, inclusiv servicii adecvate de diagnosticare și de intervenție timpurie și servicii menite să prevină riscul apariției altor dizabilități, inclusiv în rândul copiilor și persoanelor vârstnice;
- (c) Furniza aceste servicii de sănătate cât mai aproape posibil de comunitățile în care trăiesc aceste persoane, inclusiv în mediul rural;
- (d) Solicita profesioniștilor din domeniul medical să furnizeze persoanelor cu dizabilități îngrijire de aceeași calitate ca și celorlalți, inclusiv pe baza consimțământului conștient și liber exprimat, printre altele, prin creșterea gradului de conștientizare privind drepturile omului, demnitatea, autonomia și nevoile persoanelor cu dizabilități, prin instruire și prin promovarea de standarde etice în domeniul serviciilor de sănătate publice și private;
- (e) Interzice discriminarea persoanelor cu dizabilități în ceea ce privește dreptul la asigurare de sănătate sau de viață, în cazul în care legislația națională permite acest lucru, accesul la acest tip de asigurări realizându-se într-o manieră corectă și adecvată;
- (f) Împiedica orice refuz discriminator de acordare a îngrijirilor de sănătate ori a serviciilor medicale sau a unor alimente ori lichide pe criterii de dizabilitate.

Articolul 26

Abilitare și reabilitare

1. Statele Părți vor lua măsurile eficiente și adecvate, inclusiv prin sprijinul reciproc între persoane cu aceleași probleme, pentru a permite persoanelor cu dizabilități să obțină și să-și mențină maximum de autonomie, să-și dezvolte pe deplin potențialul fizic, mintal, social și profesional și să realizeze o deplină integrare și participare în toate aspectele vieții. În acest scop, Statele Părți vor organiza, consolida și extinde servicii și programe de abilitare și reabilitare complexe, în special în domeniul sănătății, încadrării în muncă, educației și serviciilor sociale, astfel încât aceste servicii și programe:

(a) Să înceapă, într-un stadiu cât mai de timpuriu posibil, și să se bazeze pe evaluarea multidisciplinară a nevoilor și abilităților individuale.

(b) Să sprijine participarea și integrarea în comunitate și în toate aspectele societății, pe baza liberului consimțământ și să fie disponibile cât mai aproape posibil de comunitatea în care trăiesc, inclusiv în mediul rural.

2. Statele Părți vor promova dezvoltarea formării inițiale și continue pentru profesioniștii și personalul care lucrează în serviciile de abilitare și reabilitare.

3. Statele Părți vor promova oferta, cunoașterea și utilizarea echipamentelor și tehnologiilor concepute pentru persoanele cu dizabilități, care vizează abilitarea și reabilitarea lor.

Articolul 27

Munca și încadrarea în muncă

1. Statele Părți recunosc dreptul persoanelor cu dizabilități de a munci în condiții de egalitate cu ceilalți; aceasta include dreptul la oportunitatea de a-și câștiga existența prin exercitarea unei activități liber alese sau acceptate pe piața muncii, într-un mediu de lucru deschis, inclusiv și accesibil persoanelor cu dizabilități. Statele Părți vor proteja și promova dreptul la muncă, inclusiv pentru cei care dobândesc o dizabilitate pe durata angajării, prin luarea de măsuri adecvate, inclusiv de ordin legislativ, pentru ca, printre altele:

(a) Să interzică discriminarea pe criterii de dizabilitate referitoare la toate aspectele și formele de încadrare în muncă, inclusiv la condițiile de recrutare, plasare, angajare și menținere în muncă, la progresul în carieră și la condiții de sănătate și securitate la locul de muncă;

(b) Să protejeze drepturile persoanelor cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți, din punct de vedere al condițiilor corecte și favorabile de muncă, inclusiv al oportunităților și remunerației egale pentru muncă egală, al condițiilor de sănătate și securitate la locul de muncă, al protecției împotriva hărțuirii și prin reglementarea conflictelor;

(c) Să se asigure că persoanele cu dizabilități sunt capabile să-și exercite dreptul la muncă și drepturile sindicale în condiții de egalitate cu ceilalți;

(d) Să permită persoanelor cu dizabilități accesul efectiv la programele generale de orientare tehnică și vocațională, la servicii de plasare și formare profesională continuă;

(e) Să promoveze, pe piața muncii, oportunitățile de angajare și de progres în carieră pentru persoanele cu dizabilități și să ofere asistență în căutarea, obținerea și menținerea unui loc de muncă, inclusiv pentru revenirea la locul de muncă.

(f) Să promoveze oportunitățile pentru activități independente, dezvoltarea spiritului antreprenorial, dezvoltarea de cooperative și începerea unei afaceri proprii;

(g) Să angajeze persoane cu dizabilități în sectorul public;

- (h) Să promoveze angajarea persoanelor cu dizabilități în sectorul privat prin politici și măsuri adecvate, care să includă programe de acțiune pozitive, stimulente și alte măsuri;
  - (i) Să se asigure oferirea unor adaptări adecvate persoanelor cu dizabilități, la locul de muncă;
  - (j) Să încurajeze obținerea, de către persoanele cu dizabilități, a unei experiențe în muncă, pe piața liberă a forței de muncă;
  - (k) Să promoveze reabilitarea vocațională și profesională, menținerea locului de muncă și programele de reintegrare profesională pentru persoanele cu dizabilități.
2. Statele Părți se vor asigura că persoanele cu dizabilități nu sunt ținute în sclavie sau servitute și sunt protejate, în condiții de egalitate cu ceilalți, împotriva muncii forțate sau obligatorii.

Articolul 28

Standarde de viață și de protecție socială adecvate

1. Statele Părți recunosc dreptul persoanelor cu dizabilități la un standard adecvat de viață pentru ele și familiile lor, inclusiv la alimentație, îmbrăcăminte și locuință adecvate și la îmbunătățirea continuă a condițiilor de trai și vor lua măsurile adecvate pentru a proteja și promova exercitarea acestui drept fără discriminare pe criterii de dizabilitate.
2. Statele Părți recunosc dreptul persoanelor cu dizabilități la protecție socială și posibilitatea de a se bucura de acest drept fără discriminare pe criterii de dizabilitate și vor lua măsurile adecvate pentru a proteja și promova respectarea acestui drept, inclusiv măsuri pentru:
  - (a) A asigura accesul egal al persoanelor cu dizabilități la servicii de apă potabilă și a asigura accesul la servicii adecvate și accesibile ca preț, la dispozitive și alte tipuri de asistență pentru nevoile aferente dizabilității;
  - (b) A asigura accesul persoanelor cu dizabilități, în special al femeilor, fetelor și al persoanelor vârstnice cu dizabilități, la programe de protecție socială și de diminuare a sărăciei;
  - (c) A asigura accesul persoanelor cu dizabilități și al familiilor lor care trăiesc în sărăcie, la asistență financiară din partea statului, pentru cheltuieli legate de dizabilități, inclusiv formare, consiliere, asistență financiară și servicii de îngrijire temporară adecvate;
  - (d) A asigura accesul persoanelor cu dizabilități la programele publice de locuințe;
  - (e) A asigura accesul egal al persoanelor cu dizabilități la programele de pensionare și la beneficiile aferente.

Articolul 29

Participarea la viața politică și publică

Statele Părți vor garanta persoanelor cu dizabilități drepturi politice și posibilitatea de a beneficia de acestea, în condiții de egalitate cu alții, și se angajează:

(a) Să se asigure că persoanele cu dizabilități pot participa efectiv și deplin la viața politică și publică, în condiții de egalitate cu ceilalți, în mod direct sau prin reprezentanți liber aleși, precum și dreptul și oportunitatea de a vota și de a fi alese, printre altele, prin:

(i) Asigurarea de proceduri, facilități și materiale de vot adecvate, accesibile și ușor de înțeles și utilizat;

(ii) Protejarea dreptului persoanelor cu dizabilități de a vota prin vot secret la alegerile și referendumurile publice, fără intimidare, de a candida la alegeri, de a deține efectiv un mandat ales și de a îndeplini orice funcție publică, la orice nivel guvernamental, facilitând utilizarea tehnologiilor noi și de asistare, acolo unde este cazul;

(iii) Garantarea exprimării libere a voinței persoanelor cu dizabilități ca electori și în acest scop, dacă este cazul, la solicitarea acestora, să permită asistarea la vot de către o persoană la alegerea lor;

(b) Să promoveze activ un mediu în care persoanele cu dizabilități pot participa efectiv și pe deplin la administrarea afacerilor publice, fără discriminare și în condiții de egalitate cu ceilalți și să încurajeze participarea lor la afacerile publice, inclusiv:

(i) Să activeze în cadrul organizațiilor neguvernamentale și asociațiilor care se ocupă de viața publică și politică a țării și la activitățile și administrarea partidelor politice;

(ii) Să formeze și să adere la organizații ale persoanelor cu dizabilități pentru a le reprezenta pe acestea din urmă la nivel internațional, național, regional și local.

Articolul 30

Participarea la viața culturală, activități recreative, timp liber și sport

1. Statele Părți recunosc dreptul persoanelor cu dizabilități de a participa, în condiții de egalitate cu ceilalți, la viața culturală și vor lua toate măsurile adecvate pentru a se asigura că persoanele cu dizabilități:

(a) Beneficiază de acces la materialele culturale în formate accesibile;

(b) Beneficiază de acces la programe de televiziune, filme, teatre și alte activități culturale, în formate accesibile;

(c) Beneficiază de acces în locurile destinate reprezentațiilor sau serviciilor culturale, cum ar fi teatre, muzee, cinematografe, biblioteci și servicii turistice și, pe cât posibil, beneficiază de acces la monumente și situri de importanță culturală națională.

2. Statele Părți vor lua măsurile corespunzătoare pentru a da posibilitatea persoanelor cu dizabilități să-și dezvolte și să-și utilizeze potențialul creator, artistic și intelectual, nu numai în beneficiul propriu, ci și în cel al societății.

3. Statele Părți vor lua toate măsurile corespunzătoare, în conformitate cu legislația internațională, pentru a se asigura că legile care protejează drepturile de proprietate intelectuală nu constituie o barieră nerezonabilă sau discriminatorie pentru accesul persoanelor cu dizabilități la produsele culturale.

4. Persoanele cu dizabilități au dreptul, în condiții de egalitate cu ceilalți, la recunoașterea și susținerea identității lor culturale și lingvistice specifice, inclusiv a limbajelor mimico-gestuale și culturii persoanelor cu deficiențe de auz.

5. Pentru ca persoanele cu dizabilități să poată participa, în condiții de egalitate cu ceilalți, la activități recreative, de timp liber și sportive, Statele Părți vor lua măsurile corespunzătoare pentru:

(a) A încuraja și promova participarea, cât de mult posibil, a persoanelor cu dizabilități la desfășurarea de activități sportive de masă, la toate nivelurile;

(b) A se asigura că persoanele cu dizabilități au posibilitatea de a organiza, desfășura și participa la activități sportive și recreative specifice dizabilității și, în acest scop, să încurajeze accesul, în condiții de egalitate cu ceilalți, la instruire, antrenament și resurse corespunzătoare;

(c) A se asigura că persoanele cu dizabilități au acces la locurile unde se desfășoară activități sportive, recreative și turistice;

(d) A asigura accesul și participarea copiilor cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți, la joacă, activități recreative, de timp liber și sportive, inclusiv la activitățile din sistemul școlar;

(e) A se asigura că persoanele cu dizabilități au acces la serviciile furnizate de cei implicați în organizarea activităților recreative, turistice, de timp liber și sportive.

Articolul 31

Statistici și colectarea datelor

1. Statele Părți se angajează să colecteze informațiile corespunzătoare, inclusiv date statistice și de cercetare, pentru a avea posibilitatea să formuleze și să implementeze politici care să conducă la intrarea în vigoare a prezentei Convenții. Procesul de colectare și stocare a acestor informații se va:

(a) Conforma măsurilor de protecție stabilite de lege, inclusiv de legislația referitoare la protecția datelor, pentru a asigura confidențialitatea și respectarea anonimatului persoanelor cu dizabilități;

(b) Conforma normelor internaționale acceptate, de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și principiilor etice referitoare la colectarea și utilizarea statisticilor.

2. Informațiile colectate conform acestui articol vor fi sortate și furnizate în funcție de necesități și vor fi utilizate pentru a ajuta la evaluarea implementării obligațiilor Statelor Părți care decurg din prezenta Convenție și la identificarea și rezolvarea barierelor cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în exercitarea drepturilor lor.

3. Statele Părți își vor asuma responsabilitatea pentru diseminarea acestor statistici și vor asigura accesibilitatea acestora în aceeași măsură pentru persoanele cu dizabilități ca și pentru alte persoane.

Articolul 32

Cooperarea internațională

1. Statele Părți recunosc importanța cooperării internaționale și a promovării acesteia în susținerea eforturilor pentru îndeplinirea scopului și obiectivelor prezentei Convenții și vor lua toate măsurile corespunzătoare și eficiente în această privință, între State și în cadrul acestora și, dacă este cazul, în parteneriat cu organizații internaționale și regionale relevante și cu societatea civilă, în special cu organizații ale persoanelor cu dizabilități. Aceste măsuri pot include, printre altele:

(a) Asigurarea unei cooperări internaționale care include programele de dezvoltare internațională, incluzivă și accesibilă persoanelor cu dizabilități;

(b) Facilitarea și sprijinul pentru dezvoltarea capacității instituționale, inclusiv prin schimbul și diseminarea de informații, experiențe, programe de formare și de bune practici;

(c) Facilitarea cooperării în cercetare și accesul la cunoștințe științifice și tehnice;

(d) Furnizarea de asistență tehnică și economică, după caz, inclusiv prin facilitarea accesului la tehnologie de asistare și schimburile în acest domeniu, precum și prin transfer de tehnologie.

2. Prevederile prezentului articol nu aduc prejudiciu obligativității ca fiecare Stat Parte să-și îndeplinească obligațiile ce decurg din prezenta Convenție.

Articolul 33

Implementarea și monitorizarea națională

1. Potrivit sistemului lor de organizare, Statele Părți vor desemna unul sau mai multe puncte de contact în cadrul guvernului pentru probleme referitoare la implementarea prezentei Convenții și vor acorda atenția cuvenită stabilirii sau desemnării unui mecanism de coordonare în cadrul guvernului pentru a facilita măsurile aferente, în diferite sectoare și la diferite niveluri.

2. Statele Părți, în conformitate cu propriile sisteme juridice și administrative, își vor menține, consolida, desemna sau stabili fiecare un cadru care să includă unul sau mai multe mecanisme independente, după cum este cazul, pentru a promova, proteja și monitoriza implementarea prezentei Convenții. La desemnarea sau stabilirea unui asemenea mecanism,

Statele Părți vor ține cont de principiile referitoare la statutul și funcționarea instituțiilor naționale pentru protecția și promovarea drepturilor omului.

3. Societatea civilă, în special persoanele cu dizabilități și organizațiile care le reprezintă, vor fi implicate și vor participa pe deplin la procesul de monitorizare.

Articolul 34

Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități

1. Se va constitui un Comitet pentru drepturile persoanelor cu dizabilități (numit în continuare „Comitetul”), care va îndeplini funcțiile prevăzute în continuare.

2. Comitetul va fi alcătuit, în momentul intrării în vigoare a prezentei Convenții, din doisprezece experți. După alte șaiszeci de ratificări sau aderări la Convenție, numărul membrilor în Comitet va crește cu șase membri, atingând un număr maxim de optsprezece membri.

3. Membrii Comitetului vor acționa în nume propriu și vor avea o înaltă ținută morală, competență și experiență recunoscute în domeniul prezentei Convenții. La nominalizarea candidaților lor, Statele Părți sunt invitate să țină cont de prevederea stabilită în articolul 4.3 din prezenta Convenție.

4. Membrii Comitetului vor fi aleși de Statele Părți, acordând atenție distribuției geografice echitabile, reprezentării diferitelor forme de civilizație și a principalelor sisteme juridice, reprezentării echilibrate pe criterii de sex și a participării experților cu dizabilități.

5. Membrii Comitetului vor fi aleși prin vot secret dintr-o listă de persoane nominalizate de Statele Părți dintre cetățenii lor, în reuniuni ale Conferinței Statelor Părți. La acele reuniuni, pentru care este necesar un cvorum de două treimi din Statele Părți, persoanele alese în Comitet vor fi cele care obțin cel mai mare număr de voturi și majoritatea absolută din voturile reprezentanților Statelor Părți prezente care își exercită dreptul de vot.

6. Procesul inițial de alegere se va ține nu mai târziu de șase luni după data intrării în vigoare a prezentei Convenții. Cu cel puțin patru luni înainte de data fiecărei alegeri, Secretarul General al Națiunilor Unite va transmite o scrisoare Statelor Părți invitându-le să depună nominalizările în termen de două luni. Secretarul General va întocmi ulterior o listă în ordine alfabetică a tuturor persoanelor nominalizate astfel, indicând Statele Părți care le-au nominalizat și pe care o va înainta Statelor Părți la prezenta Convenție.

7. Membrii Comitetului vor fi aleși pentru un mandat de patru ani. Aceștia vor putea fi realeși o singură dată. Totuși, mandatul a șase dintre membrii aleși la prima alegere va expira la sfârșitul unei perioade de doi ani; imediat după prima alegere, numele acestor șase membri se vor alege prin tragere la sorți de către președintele adunării la care se face referire în paragraful 5 al prezentului articol.

8. Alegerea a șase membri suplimentari ai Comitetului se va desfășura cu ocazia alegerilor periodice, conform prevederilor relevante ale prezentului articol.

9. Dacă un membru al Comitetului decedează, demisionează sau declară că din orice altă cauză nu își mai poate îndeplini îndatoririle, Statul Parte care l-a nominalizat pe acel membru va numi un alt expert care are calificările și îndeplinește cerințele prevăzute în prevederile relevante din prezentul articol pentru restul mandatului.
10. Comitetul își va stabili propriile reguli de procedură.
11. Secretarul General al Națiunilor Unite va asigura personalul și facilitățile necesare pentru îndeplinirea eficientă a funcțiilor Comitetului conform prezentei Convenții și va convoca prima reuniune a acestuia.
12. Cu aprobarea Adunării Generale, membrii Comitetului constituit conform prezentei Convenții vor primi indemnizații din resursele Națiunilor Unite, în termenii și condițiile pe care le va hotărî Adunarea, ținând cont de importanța responsabilităților Comitetului.
13. Membrii Comitetului vor avea dreptul la facilitățile, privilegiile și imunitățile experților în misiune pentru Națiunile Unite, după cum s-a stabilit în secțiunile specifice ale Convenției privind privilegiile și imunitățile Națiunilor Unite.

Articolul 35

Rapoartele Statelor Părți

1. Fiecare Stat Parte va prezenta Comitetului, prin Secretarul General al Națiunilor Unite, un raport cuprinzător asupra măsurilor luate pentru punerea în aplicare a obligațiilor ce îi revin în conformitate cu prezenta Convenție și asupra progresului făcut în acea privință, în termen de doi ani după intrarea în vigoare a prezentei Convenții pentru Statul Parte respectiv.
2. După aceea, Statele Părți vor prezenta rapoarte ulterioare cel puțin la fiecare patru ani și apoi ori de câte ori solicită Comitetul.
3. Comitetul va stabili liniile directoare aplicabile pentru conținutul raportului.
4. Nu este necesar ca Statul Parte care a prezentat un raport inițial Comitetului să repete în rapoartele sale ulterioare informațiile furnizate anterior. Când întocmesc rapoartele pentru Comitet, Statele Părți sunt invitate să considere raportarea ca un proces deschis și transparent și să acorde importanța necesară prevederilor art. 4.3. al prezentei Convenții.
5. Rapoartele pot evidenția factorii și dificultățile care afectează gradul de îndeplinire a obligațiilor în condițiile prezentei Convenții.

Articolul 36

Analiza rapoartelor

1. Fiecare raport va fi analizat de Comitet care va transmite sugestiile și recomandările generale pe care le consideră adecvate și le va înainta Statului Parte respectiv. Statul Parte poate răspunde Comitetului cu orice informație pe care o consideră necesară. Comitetul poate

solicita Statelor Părți informații suplimentare relevante pentru implementarea prezentei Convenții.

2. Dacă un Stat Parte a înregistrat o întârziere semnificativă în depunerea unui raport, Comitetul poate notifica Statul Parte respectiv despre necesitatea de a examina implementarea prezentei Convenții în acel Stat Parte, în baza informațiilor întemeiate aflate la dispoziția Comitetului, dacă raportul respectiv nu este depus în termen de trei luni de la notificare. Comitetul va invita Statul Parte respectiv să participe la o astfel de examinare. În cazul în care Statul Parte răspunde prin transmiterea raportului, se vor aplica prevederile din aliniatul 1 al prezentului articol.

3. Secretarul General al Națiunilor Unite va pune rapoartele la dispoziția tuturor Statelor Părți.

4. Statele Părți vor supune rapoartele dezbaterii publice, fiecare în țara sa, și vor facilita accesul la sugestiile și recomandările generale legate de respectivele rapoarte.

5. Comitetul va transmite, dacă va considera necesar, agențiilor specializate, fondurilor și programelor Națiunilor Unite și altor organisme competente rapoarte ale Statelor Părți pentru a soluționa o cerere sau o nevoie de consiliere sau asistență tehnică cuprinsă în aceste rapoarte, împreună cu observațiile și recomandările Comitetului asupra acelor solicitări, dacă există.

Articolul 37

Cooperarea între Statele Părți și Comitet

1. Fiecare Stat Parte va coopera cu Comitetul și îi va asista pe membrii acestuia în îndeplinirea mandatului lor.

2. În relația sa cu Statele Părți, Comitetul va acorda atenția cuvenită modurilor și mijloacelor de creștere a capacităților naționale de implementare a prezentei Convenții, inclusiv prin cooperare internațională.

Articolul 38

Relația Comitetului cu alte organisme

Pentru a promova implementarea eficientă a prezentei Convenții și pentru a încuraja cooperarea internațională în domeniul acoperit de prezenta Convenție:

(a) Agențiile specializate și alte organisme ale Națiunilor Unite vor avea dreptul să fie reprezentate la analiza implementării prevederilor din prezenta Convenție, conform mandatului lor. Comitetul poate invita agenții specializate și alte organisme competente, în măsura în care consideră necesar, să furnizeze expertiză referitoare la implementarea Convenției în domenii care intră în aria de competență a mandatului lor. Comitetul poate invita agenții specializate și

alte organisme ale Națiunilor Unite să depună rapoarte referitoare la implementarea Convenției în domenii care intră în obiectul lor de activitate;

(b) În îndeplinirea mandatului, Comitetul va consulta, dacă este cazul, alte organisme relevante constituite prin tratate internaționale privind drepturile omului, pentru a asigura concordanța dintre liniile directoare de raportare, sugestiile și recomandările generale și pentru a evita duplicarea și suprapunerea în îndeplinirea funcțiilor acestora.

Articolul 39

Raportul Comitetului

Comitetul va raporta la fiecare doi ani Adunării Generale și Consiliului Economic și Social despre activitățile sale și poate face sugestii și recomandări generale în baza examinării rapoartelor și informațiilor primite de la Statele Părți. Astfel de sugestii și recomandări generale vor fi incluse în raportul Comitetului împreună cu comentariile Statelor Părți, dacă ele există.

Articolul 40

Conferința Statelor Părți

1. Statele Părți se vor întâlni periodic în cadrul unei Conferințe a Statelor Părți pentru a analiza orice problemă referitoare la implementarea prezentei Convenții.
2. Nu mai târziu de șase luni după intrarea în vigoare a prezentei Convenții, Conferința Statelor Părți va fi convocată de către Secretarul General al Națiunilor Unite. Reuniunile ulterioare vor fi convocate de către Secretarul General al Națiunilor Unite bianual sau la decizia Conferinței Statelor Părți.

Articolul 41

Depozitar

Secretarul General al Națiunilor Unite va fi depozitarul prezentei Convenții.

Articolul 42

Semnarea

Prezenta Convenție va fi deschisă pentru semnare tuturor Statelor și organizațiilor de integrare regională, la sediul Națiunilor Unite din New York, începând cu data de 30 martie 2007.

Articolul 43

Consimțământul

Prezenta Convenție va face obiectul ratificării de către Statele semnatare și al confirmării oficiale de către organizațiile de integrare regională semnatare. Ea va fi deschisă pentru aderarea oricărui Stat sau organizație de integrare regională care nu a semnat Convenția.

Articolul 44

Organizațiile de integrare regională

1. „Organizația de integrare regională” va însemna o organizație formată din statele suverane ale unei anumite regiuni, căreia statele membre i-au transferat competența în legătură cu aspectele reglementate de această Convenție. Organizațiile de acest tip vor declara în instrumentele lor de confirmare oficială sau de aderare în ce măsură au competență privind aspectele reglementate de prezenta Convenție. Ulterior, ele îl vor informa pe depozitar despre orice modificare substanțială intervenită în aria lor de competență.
2. Referințele la „Statele Părți” în prezenta Convenție se vor aplica acestor organizații, în limita competenței acestora.
3. Nici un instrument depus de o organizație de integrare regională nu va fi luat în considerare în aplicarea articolului 45, alineatul 1 și al articolului 47, alineatele 2 și 3 ale prezentei Convenții.
4. Organizațiile de integrare regională, pe aspecte care intră în domeniul lor de competență, își pot exercita dreptul de vot în cadrul Conferinței Statelor Părți, având un număr de voturi egal cu numărul de State membre care sunt părți la prezenta Convenție. O astfel de organizație nu își va exercita dreptul de vot dacă oricare dintre Statele ei membre își exercită acest drept, și invers.

Articolul 45

Intrarea în vigoare

1. Prezenta Convenție va intra în vigoare în a 30-a zi după depunerea celui de-al 20-lea instrument de ratificare sau de aderare.
2. Pentru fiecare Stat sau organizație de integrare regională care ratifică, confirmă oficial sau aderă la Convenție după depunerea celui de-al 20-lea astfel de instrument, Convenția va intra în vigoare în a 30-a zi după depunerea propriului instrument de acest tip.

Articolul 46

Rezerve

1. Rezervele, incompatibile cu obiectul și scopul prezentei Convenții, nu vor fi permise.

2. Rezervele pot fi retrase în orice moment.

Articolul 47

Amendamente

1. Orice Stat Parte poate să propună un amendament la prezenta Convenție și să îl depună la Secretarul General al Națiunilor Unite. Secretarul General va comunica Statelor Părți orice amendament propus, cu o cerere de a fi notificat dacă acestea sunt de acord cu organizarea unei conferințe a Statelor Părți în scopul de a analiza și decide asupra propunerilor făcute. În cazul în care, în termen de patru luni de la data unei asemenea comunicări, cel puțin o treime din Statele Părți este de acord cu organizarea unei astfel de conferințe, Secretarul General va organiza conferința sub auspiciile Națiunilor Unite. Orice amendament adoptat de o majoritate de două treimi din numărul Statelor Părți prezente și care își exercită dreptul de vot, va fi înaintat de Secretarul General Adunării Generale pentru aprobare și, ulterior, tuturor Statelor Părți, pentru acceptare.

2. Un amendament adoptat și aprobat conform alineatului 1 al prezentului articol va intra în vigoare în a 30-a zi după ce numărul de instrumente de acceptare depuse atinge două treimi din numărul Statelor Părți la data adoptării amendamentului. Ulterior, amendamentul va intra în vigoare pentru orice Stat Parte în a 30-a zi după depunerea propriului său instrument de acceptare. Un amendament va fi obligatoriu numai pentru acele State Părți care l-au acceptat.

3. Dacă se stabilește astfel de către Conferința Statelor Părți prin consens, un amendament adoptat și aprobat conform alineatului 1 al prezentului articol care se referă exclusiv la articolele 34, 38, 39 și 40 va intra în vigoare pentru toate Statele Părți în a 30-a zi după ce numărul de instrumente de acceptare atinge două treimi din numărul Statelor Părți la data adoptării amendamentului.

Articolul 48

Denunțarea

Un Stat Parte poate denunța prezenta Convenție printr-o notificare adresată Secretarului General al Națiunilor Unite. Denunțarea va deveni efectivă la un an de la data primirii notificării de către Secretarul General.

Articolul 49

Formatul accesibil

Textul prezentei Convenții va fi disponibil în formate accesibile.

Articolul 50

Texte autentice

Textele în arabă, chineză, engleză, franceză, rusă și spaniolă ale prezentei Convenții vor fi egal autentice.

Drept mărturie, subsemnații plenipotențari, fiind autorizați legal în acest scop de propriile Guverne, au semnat prezenta Convenție.

Anexa II

Protocol Opțional la Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități

Statele Părți la prezentul Protocol au convenit următoarele:

Articolul 1

1. Un Stat Parte la prezentul Protocol („Stat Parte”) recunoaște competența Comitetului pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități („Comitetul”) de a primi și analiza comunicările de la sau în numele indivizilor sau grupurilor de indivizi din jurisdicția acestuia care susțin că sunt victime ale încălcării, de către acel Stat Parte, a prevederilor Convenției.
2. Nu va fi primită de către Comitet nici o comunicare dacă ea se referă la un Stat Parte la Convenție care nu este parte și la prezentul Protocol.

Articolul 2

Comitetul va considera o comunicare inadmisibilă atunci când:

- (a) Comunicarea este anonimă;
- (b) Comunicarea reprezintă un abuz al dreptului de a prezenta asemenea comunicări sau este incompatibilă cu prevederile Convenției;
- (c) Aceeași problemă a fost deja examinată de Comitet sau a fost, ori este în curs de examinare în cadrul altei proceduri internaționale de investigare sau soluționare.
- (d) Nu au fost epuizate toate căile interne de recurs disponibile. Această regulă nu se aplică dacă procedurile de recurs depășesc termene rezonabile sau dacă este puțin probabil să producă o rezolvare efectivă;
- (e) Este în mod evident neîntemeiată sau nu este fundamentată suficient sau atunci când
- (f) Faptele care sunt obiectul comunicării s-au desfășurat înainte de intrarea în vigoare a prezentului Protocol pentru Statul Parte în cauză, doar dacă acele fapte nu au continuat după acea dată.

Articolul 3

În conformitate cu prevederile articolului 2 din prezentul Protocol, Comitetul va supune atenției Statului Parte orice comunicare care i-a fost înaintată în mod confidențial. În termen de șase luni, Statul respectiv va prezenta Comitetului, în scris, explicații sau declarații de clarificare a problemei și, dacă este cazul, măsurile adoptate de acel Stat pentru remedierea situației.

Articolul 4

1. În orice moment după primirea comunicării și înainte de studierea comunicării pe fond, Comitetul poate transmite Statului Parte în cauză, pentru o analiză urgentă, o solicitare ca Statul Parte să ia măsurile tranzitorii necesare pentru a evita posibile daune ireparabile aduse victimei sau victimelor presupusei încălcări.
2. Atunci când Comitetul acționează în baza aliniatului 1 din acest articol, aceasta nu implică luarea unei decizii asupra admisibilității sau fondului comunicării.

Articolul 5

Comitetul va organiza ședințe cu ușile închise atunci când examinează comunicările în baza prezentului Protocol. După examinarea unei comunicări, Comitetul va înainta sugestiile și recomandările proprii, dacă există, către Statul Parte în cauză și către petent.

Articolul 6

1. În cazul în care Comitetul primește informații de încredere prin care se indică încălcări grave sau sistematice, de către un Stat Parte, ale drepturilor stabilite în Convenție, Comitetul va invita acel Stat Parte să coopereze la examinarea informațiilor și, în acest scop, să prezinte observații referitoare la informațiile în cauză.
2. Ținând cont de orice observații care ar putea fi prezentate de către Statul Parte în cauză, precum și de orice informații de încredere de care dispune, Comitetul poate desemna unul sau mai mulți dintre membrii săi să desfășoare o investigație și să raporteze de urgență Comitetului. Atunci când se justifică și cu aprobarea Statului Parte, investigația poate include o vizită pe teritoriul acestuia.
3. După examinarea constatărilor unei asemenea investigații, Comitetul va transmite aceste constatări Statului Parte în cauză, împreună cu toate observațiile și recomandările.
4. În termen de șase luni de la primirea constatărilor, comentariilor și recomandărilor transmise de către Comitet, Statul Parte în cauză va transmite Comitetului observațiile sale.

5. O astfel de investigație se va desfășura în mod confidențial și se va apela la cooperarea Statului Parte în toate etapele procedurilor.

Articolul 7

1. Comitetul poate invita Statul Parte în cauză să includă în raportul său, în baza articolului 35 din Convenție, detaliile oricăror măsuri luate ca răspuns la o investigație desfășurată conform articolului 6 din prezentul Protocol.

2. Dacă este necesar, după expirarea perioadei de șase luni la care se face referire în articolul 6.4, Comitetul poate invita Statul Parte în cauză pentru a-l informa asupra măsurilor luate ca răspuns la o asemenea investigație.

Articolul 8

La momentul semnării sau ratificării prezentului Protocol sau al aderării la acesta, fiecare Stat Parte poate declara că nu recunoaște competența Comitetului prevăzută în articolele 6 și 7.

Articolul 9

Secretarul General al Națiunilor Unite va fi depozitarul prezentului Protocol.

Articolul 10

Prezentul Protocol va fi deschis pentru semnare tuturor Statelor și organizațiilor de integrare regională semnatare ale Convenției, la sediul Națiunilor Unite din New York, începând cu data de 30 martie 2007.

Articolul 11

Prezentul Protocol va fi supus ratificării de către Statele semnatare ale acestui Protocol, care au ratificat sau care au aderat la Convenție. Acesta va face obiectul confirmării oficiale de către organizațiile de integrare regională semnatare ale acestui Protocol, care au semnat Convenția sau care au aderat la aceasta. Protocolul va fi deschis pentru aderare oricărui Stat sau organizație de integrare regională care a ratificat, confirmat oficial sau a aderat la Convenție și care nu a semnat Protocolul.

Articolul 12

1. „Organizație de integrare regională” va însemna o organizație constituită de statele suverane dintr-o regiune dată, căreia statele membre i-au transferat competența în privința aspectelor reglementate de Convenție și de prezentul Protocol. Asemenea organizații vor declara în instrumentele lor de confirmare oficială sau de aderare, limita ariei de competență referitoare la aspectele reglementate de Convenție și de acest Protocol. Ulterior, ele vor informa depozitarul cu privire la orice modificare semnificativă a ariei lor de competență.
2. Referirile la „Statele Părți” din prezentul Protocol se vor aplica unor astfel de organizații în limitele competenței acestora.
3. Niciun instrument depus de o organizație de integrare regională nu va fi luat în considerare în aplicarea articolului 13, alineatul 1 și al articolului 15, alineatul 2 din prezentul Protocol.
4. Organizațiile de integrare regională, pe aspecte din domeniul lor de competență, își pot exercita dreptul de vot în cadrul reuniunii Statelor Părți, cu un număr de voturi egal cu numărul de State membre care sunt părți la acest Protocol. O astfel de organizație nu-și va exercita dreptul la vot dacă oricare dintre Statele ei membre își exercită acest drept și invers.

Articolul 13

1. Sub rezerva intrării în vigoare a Convenției, prezentul Protocol va intra în vigoare în a 30-a zi după depunerea celui de-al 10-lea instrument de ratificare sau de aderare.
2. Pentru fiecare Stat sau organizație de integrare regională care ratifică, confirmă oficial sau aderă la Protocol după depunerea celui de-al 10-lea asemenea instrument, Protocolul va intra în vigoare în a 30-a zi după depunerea instrumentului propriu.

Articolul 14

1. Rezervele incompatibile cu obiectul și scopul prezentului Protocol nu vor fi permise.
2. Rezervele pot fi retrase în orice moment.

Articolul 15

1. Orice Stat Parte poate să propună un amendament la prezentul Protocol și să îl depună la Secretarul General al Națiunilor Unite. Secretarul General va comunica orice amendament propus Statelor Părți, cu o cerere de notificare, dacă acestea sunt de acord cu organizarea unei reuniuni a Statelor Părți în scopul de a analiza și decide asupra propunerilor făcute. În cazul în care în termen de patru luni de la data unei asemenea comunicări, cel puțin o treime din Statele

Părți sunt de acord cu organizarea unei asemenea reuniuni, Secretarul General va organiza reuniunea sub auspiciile Națiunilor Unite. Orice amendament adoptat de o majoritate de două treimi din numărul Statelor Părți prezente și care își exercită dreptul de vot, va fi înaintată de către Secretarul General Adunării Generale pentru aprobare și, ulterior, tuturor Statelor Părți pentru acceptare.

2. Un amendament adoptat și aprobat conform aliniatului 1 al acestui articol va intra în vigoare în a 30-a zi după ce numărul de instrumente de acceptare depuse atinge două treimi din numărul Statelor Părți la data adoptării amendamentului. Ulterior, amendamentul va intra în vigoare pentru orice Stat Parte în a 30-a zi după depunerea propriului său instrument de acceptare. Un amendament va fi obligatoriu numai pentru acele State Părți care l-au acceptat.

Articolul 16

Un Stat Parte poate denunța prezentul Protocol printr-o notificare în scris către Secretarul General al Națiunilor Unite. Denunțarea va deveni efectivă la un an de la data primirii notificării de către Secretarul General.

Articolul 17

Textul prezentului Protocol va fi disponibil în formate accesibile.

Articolul 18

Textele în arabă, chineză, engleză, franceză, rusă și spaniolă ale prezentului Protocol vor fi egal autentice.

Drept mărturie, subsemnații plenipotențari, fiind autorizați legal în acest scop de propriile Guverne, au semnat prezentul Protocol.